

GESKIEDENIS VAN ONDERWYS IN PIKETBERG.

1846 - 1881

S. J. Maree.

Verhandeling Ingehandig ter Verkryging van die M.Ed.-Graad
Aan die Universiteit van
Stellenbosch.

Promotor: Prof dr. H.P. Cruse

November 1945.

VOORWOORD.

Graag wil ek my dank betuig aan die personeel van die Staatsargief, Kaapstad, vir hul vriendelikheid en hulp en aan my kollegas en vriende vir hul belangstelling.

'n Spesiale woord van dank ook aan my promotor:

Prof. dr. H.P. Cruse vir sy waardevolle wenke, inspirerende leiding en geduld.

S. J. Maree.

INHOUDS OPGAWA.

	bls.
<u>Hoofstuk I</u>	
Geografiese en Geskiedkundige Inleiding tot die Studie van die Distrik Piketberg.	1
1. Geografie van die distrik	1
2. Oorspronklike inwoners	3
3. Eerste blanke besoekers.	6
4. Oorsprong van die naam, Piketberg	9
5. Eerste blanke pioniers.	12
<u>Hoofstuk II</u>	
Ontstaan van die Gemeente en Dorp van Piketberg.	16
1. Stigting van die gemeente.	16
2. Oprigting van die dorp.	19
3. Eerste jare van die gemeente.	22
<u>Hoofstuk III</u>	
Die Dorpskool van Piketberg.	27
1. Algemene onderwystoestande in die Kolonie.	27
2. Eerste staatsondersteunde skool.	29
3. Eerste onderwysrapport.	40
4. Thomas Quirk.	47
<u>Hoofstuk IV.</u>	
Krisisjare vir die Dorpskool van Piketberg.	51
1. Nuwe belangstelling in Onderwys.	51
2. Stryd op onderwysgebied.	57
3. Samewerking en vooruitgang.	61

<u>Hoofstuk V</u>	<u>bls.</u>
Nuwe Belangstelling in Kleurlingonderwys	71
1. Stigting van 'n Sendingskool.	71
2. Vordering van die Publieke Skool.	75
3. Promosie vir Thomas Quirk.	79
<u>Hoofstuk VI</u>	
Verhoogde Status vir die Publieke Skool van Piketberg.	82
1. W.J.H. Wilson as hoof.	82
2. Opleiding van kwekelingonderwysers.	84
3. 'n Eersteklas publieke skool vir Piketberg.	89

HOOFSTUK IGEOGRAFIESE EN GESKIEDKUNDIGE INLEIDING TOT DIE STUDIE VAN DIE
DISTRIK PIKETBERG.(1) Geografie van die distrik Piketberg.

Die distrik Piketberg is geleë in die kusvlak van die suid-westelike deel van die Kaapprovinsie en word aan die westekant begrens deur die Atlantiese oseaan. In die suide vorm die Groot Bergrivier die skeiding tussen Piketberg en die twee buurdistrikte Malmesbury en Hopefield. In die noorde grens dit aan Clanwilliam en in die ooste word dit geskei van die distrikte Clanwilliam, Ceres en Tulbagh deur die Olifantsrivierberge, die Groot Winterhoekberg en die Vier-en-twintigriviere. Piketberg is 'n taamlike groot distrik en beslaan 'n oppervlakte van 1760 vk. myl of $\pm 1,056,000$ morg.⁽¹⁾

Behalwe die reedsgenoemde riviere nl. die Groot Bergriviere en die Vier-en-twintigriviere is daar nog die Verlorenvallei of „Vloervlei” soos dit kortweg deur die plaaslike inwoners genoem word. Dit begin naby die stasie, Het Kruis en is tot waar dit uitmond in die Elandsbaai, oor die twintig myl lang. Op sommige plekke is dit oor 'n myl breed en baie diep. Die mense wat langs die vlei woon, maak gebruik van skuite om van die een kant na die ander te vaar. Die oewers van die vlei is dig begroei met riet en gras en verskaf

(1) A Nel: Geografiese Studie van die Dorpe en Distrikte Tulbagh, Piketberg en Moorreesburg, bls. 87. (Ongepubliseerde M.A. tesis, Univ. van Stellenbosch).

goeie weiding aan die vee, veral gedurende die droë somer-
(1)
maande.

Oor die algemeen is die distrik laagliggend en is onder 1600 vt. hoog, behalwe die piek van die Groot Winterhoekberg, op die grens tussen Piketberg en Tulbagh, wat 'n hoogte van 6818 vt. bo seespieël bereik. Die suidoostekant van die distrik wat aan hierdie berg grens, is gevolglik die hoogste, en die oostekant wat langs die Olifantsrivierberge lê, is ook taamlik hoog. Porterville aan die voet van laasgenoemde berge lê op 'n hoogte van 463 vt. Die Piketberg is 'n alleenstaande berg in die middel van die kusvlak; 'n soort van bergeiland wat voor die werklike berge van die kusreeks geleë is. Aan die voet daarvan lê die dorp Piketberg op 'n hoogte van 770 vt. Tussen Porterville en Piketberg lê 'n laagliggende vlakte wat noord-suid loop. Wes en suidwes van Piketberg daal die grond geleidelik totdat dit die kus bereik. (2)

Die kuslyn is sanderig en slegs in die noorde by Elandsbaai tref ons rotse aan. Waar die Bergrivier in die see vloei kry ons St. Helenabaai en by die mond van Verlorenvallei, Elandsbaai. Daar is slegs een kaap, nl. Kaap Deseada, by Elandsbaai en geen eilande nie.

Die klimaat van Piketberg kom ooreen met die van Weskaapland met sy winterreëns en droë somers. Die reënval wissel

(1) J.M. Meiring: Aardrykskunde van de Piquetbergse Afdeling, bls. 5.

(2) A Nel: Op. Cit., bls. 87.

tussen dertien en dertig duim met 'n gemiddelde van omtrent
(1)
twintig duim per jaar. Na die noorde neem die reënval geleidelik af. Die reënval soos gemeet op die dorp Piketberg, is dus ietwat hoër as die van die distrik as 'n geheel. Ongeveer 80% tot 90% van die totale reënval kom in die wintermaande April tot September voor en word taamlik egalig oor die hele tydperk versprei. Piketberg is dan ook by uitstek 'n graandistrik en lewer hoofsaaklik koring, rog, hawer en gars. Die struktuur van die grond is geskik vir graanboerdery, behalwe in die Sandveld, die lae kusstreek en die weste, waar die grond te skraal en sanderig is, om goeie oeste op te lewer. Nader aan die kus tref ons sandduine aan en in hierdie streek word byna niks gesaai nie, met die gevolg dat veeboerdery die vernaamste bron van inkomste word. Op hierdie uitgestrekte veeplase is wild soos duikers, steenbokke, hase, fisante en patryse nog baie volop.

2. Oorspronklike inwoners.

Toe van Riebeeck in 1652 aan die Kaap geland het, om 'n halfwegstasie hier te stig, moes hy sekere bevele van die Kompanjie uitvoer. Een daarvan was dat hy op vriendskaplike voet met die Hottentotte moes lewe, want alleen deur die voordelige ruilhandel, kon hy hoop om die vleesprobleem op te los. Die Hottentotte wat in die onmiddellike nabyheid van die Kasteel gewoon het, het nie baie vee besit nie, maar die

(1) J.M. Meiring: Op. Cit., bls. 6.

Cochoqua's, wat as 'n aantal verspreide stamme, vanaf Saldanhabaai tot in Piketberg gewoon het, was groot veebesitters. Hulle het die gewoonte gehad om in die lente, met groot troppe vee na die Kaapse Vlakte te trek vir weiding.

Johannes G. de Grevenbroek, wat saam met ander Kompanjies dienaars die Hottentotstamme besoek het, gee vir ons die volgende besonderhede aangaan^{de} hulle. „De Cockoqua's... liggen in vyf of zestien negeryen verdeelt, elk ontrent een vierendeel uurs van elkandere, en bewonen met hun allen ontrent vier hondert, of vier hondert en vyftig huizen. Ieder negerye bestaat uit dertig, zes en dertig veertig en vyftig huizen, meer en minder, alle in 't rondt gezet, en een weinig van elkandere, daer binnen, verste binnen ieder negerye, zy hun vee in bewaring stelden. Zy bezitten een groote menigte van schone beesten, wel over de hondert duizent, en ontrent twee hondert duizent schapen, die geen wol, maar largachtigh gekleurt hair op 't lyf hebben.”⁽¹⁾ Hierdie Hottentotstamme het onder die gesag van twee hoofde gestaan. Oedasoe was kaptein oor die stamme wat in die omgewing van Saldanhabaai gewoon het en soms ook Saldanhars genoem is. Hy was getroud met 'n suster van Eva, en gevolglik het van Riebeek van laasgenoemde se dienste gebruik gemaak wanneer hy sy amptenare soontoe gestuur het om vee te ruil. Gonnema was hoof oor die stamme

(1) The Van Riebeeck Society: The Early Cape Hottentots described in the writings of Olfert Dapper (1668), Willen ten Rhyne (1686) and Johannes Gulielmus de Grevenbroek, (1695) bls. 22.

wat naby die Piketberg gewoon het.

„De Cochoqua's.. bestaende in twee extraordinary mach-
tige volscq-ende veerycke heerschappen, onder den oversten
Ngonnoma ende Oedasa.”⁽¹⁾

Gonnema het 'n slegte naam onder al die Hottentotstamme gehad, omdat dit sy gebruik was om hul onverwags aan te val, en vir homself hul dogters en hul vee toe te eien. Ook die Hollanders aan die Kaap het nie veel van hom gehou en het smalend van hom as die Swart Kaptein gepraat. Van hom gee Grevenbroek die volgende besonderhede:-

„Gonnema, de Zwarte Kaptein, ter oorzake hy altoos swarter en vuilder in 't aanzicht is bestreken, dan andere: is een grof en zwaerlyvig perzoon, getrouwt aen drie vrouwen by welke hy vele kinderen gewonnen heeft.”⁽²⁾ Al die Hottentotte was egter nie so swaarlywig en onaangenaam nie; sommige was „frai van leest, welgesteld van leden, goelik en zeer schoon van gedaente, uitgezondert dat zy wat plat van neuze is, gelyk al deze volken zyn.”⁽³⁾

In die begin het dit die Hollanders geluk om op vriendskaplike voet met Gonnema te leef en hy hy heelwat tabak, koperdraad en ander ware ontvang, sommige as presente en ander in ruil vir vee. Later het daar moeilikheid ontstaan omdat van die burgers en kompanjiedienaars al meer en meer

(1) Linschoten Vereeniging: Reizen in Zuid-Afrika I, Tochten naar het Noorden 1652 - 1686, bls. 38.

(2) The Van Riebeeck Society: Op. Cit. bls. 22.

(3) Dieselfde bls. 24.

in sy gebied begin jag het, en omdat hy nie wou toelaat dat hul ongestraf die groot wild, wat hy as syne beskou het, sou uitroei nie. In November 1672 het 'n jagekspedisie al langs die Bergrivier gegaan tot in die gebied wat aan Gonnema behoort het, en is toe deur sy onderdane beroof van al hul besittings en wreed mishandel. Gedurende die wintermaande van die volgende jaar, is 'n ander jaggeselskap, wat uit ag burgers en 'n slaaf bestaan het, deur sy onderdane aangeval en gedood. Die regering het toe besluit om handelend op te tree en Goewerneur Isbrand Goske het dadelik 'n kommando, bestaande uit burgers en soldate teen hom uitgestuur. Gonnema se volgelinge het egter 'n gereelde geveg probeer vermy en die berge in gevlug met al hul vee. Uit hul veilige skuilplekke het hul dan onverwagte aanvalle teen die kommando geloods. Dit het die kommando geluk om 'n groot trop vee van Gonnema buit te maak, dog in 1675, het laasgenoemde in gelyke munt terugbetaal, deur die vee van Schacher, wat 'n bondgenoot van die Kompanjie was, te verower. In 1677 was Gonnema moeg van die ongelyke stryd en het hy om vrede gevra. Die oorlog het dus met tussenposes oor byna vier jaar uitgestrek. Dit was die tweede en laaste Hottentotoorlog aan die Kaap. Van toe af is die volgelinge van Gonnema bekend as Gonnemans wat later verander het in Gonjemans.

3. Eerste blanke besoekers.

Gedurende Van Riebeeck se eerste jare aan die Kaap, het

(1) D.J. de Villiers: Geskiedenis vir Junior Sertifikaat blss. 213 - 217.

hy verskeie ekspedisies na die binneland gestuur om vee van die Hottentotte te ruil. In 1659 egter, was die vleesprobleem reeds opgelos en toe het hy 'n ekspedisie met glad 'n ander doel uitgestuur, nl. om te soek na die skatte van die legendariese Monomotapa, wat êrens in die noorde moes lê. In "Tochten Naar Het Noorden" is die volgende besonderhede aange-teken.

"3 Februarie 1659 begon Christiaan Jansen van Hoesum de tocht, 7 Maart kwam men onverrichterzake terug. Grote droogte, gebrek aan gras en water noopte tot terugkeer, nadat men veel dorst geleden had en een draagos was gestorven."⁽¹⁾

Volgens die reisverhaal het hierdie ekspedisie tot sowat dertig myl ten noorde van Saldanhabaai gevorder voordat hul genoodsaak was om terug te draai. Hulle moes dus verder as Piketberg gegaan het, en het wellig die berg gesien en desnoods in die klowe gaan soek na water en weiding. Hierdie veronderstelling kan egter nie bewys word nie.

Op die 12de November 1660 het 'n ander ekspedisie bestaande uit Jan Danckaert en twaalf metgeselle, na die noorde vertrek. Hulle het naby Piketberg verbygetrek en dit word algemeen aangeneem dat hul die eerste blankes was wat Piketberg van naby gesien het. Hulle het die Olifantsrivierberge by Pickenierskloof oorgegaan, dog die berg was so steil, dat die manne die goed self die berg moes uitdra; „Alsoo onse beesten

(1) Linschoten Vereeniging: Op. Cit. bls. 38.

quaet genoeg hadden om ledigh op te comen." (1)

Die geselskap het veilig oor die berge gekom, die Olifantsrivier ontdek en verder noordwaarts gegaan. Ook hulle moes egter omdraai sonder dat hulle Monomotapa bereik het. Op 20 Januarie 1661 was hulle terug by die Kasteel.

Nog in dieselfde jaar het Pieter Cruythoff met 'n geselskap van elf dieselfde pad gevolg. Van hom het ons 'n beskrywing van die landstreek van Vier-en-twintigriviere.

"... redelyck goet boulant en 12 schoone valleyen met loopende rivieren, in deselve valeyen staet gras een halff mans lenghte, seer goet om hoog van te maeyen." (2)

In 1685 het Goewerneur Simon van der Stel op sy ontdekkingsreis na die Koperberg in Namakwaland gegaan. In die dagregister van hierdie ekspedisie is daar 'n beskrywing van die omgewing van Piketberg in die nabyheid van die teenswoordige Winkelshoek en Voëlvlei of Groenvlei en van die spoorwegstasie Pools. Dit was ook in hierdie omgewing waar die kwaai renoster die Goewerneur se koets stormgeloop het op Woensdag, 5 September 1685.

"Ondertusschen, soo vertoonden hem een Rhenoster synde van ongelooffelycke groote die met een groote furie en quaetheyt recht midden op onzen trein aanquam, daar hy langs liep tot agter toe, alwaar de Heer Commandeur met zyn kales (koets) stont, op welk hy recht toezettede, hebbende de Heer Comman-

(1) Dies. blss. 43 en 44.

(2) Dies. bls. 50.

deur quaalyk zoo veel tyds, om uit de kales te komen, springende daar evenwel uit met een donderbus in de hand, leiده alzoö op den zelven, die geen zes treden van hem af was aan, en meende vuur te geven; doch de donderbus weigerde, springende de agterste rust op de voorste; doch het woedend dier, 't welk wy anders geen staat maakten, of het zou de Heer Commandeur in ons by zyn verslonden hebben; liep hem raakende aan het lyf, voorby; en wy geloofden, dat he zelve van de schoot quam, die een van de Ed. Heer zyn wildschutten hem gaf; daar op liep het zelve voorts met een groote snelheid van ons. Verscheide anderen, die te paard waren gezeten, wisten hetzelfde al mede niet te ontvlugten, verlaatende hunne paarden met een groot skrik, waar van zy op verscheide plaatzen zich bezeerd hadden." (1)

4. Oorsprong van die naam Piketberg.

Daar is al baie oor die oorsprong van die naam Piketberg geskryf en ook getwis. Daar is nie minder as drie teorië nie en alkeen het sy aanhangers. Die oudste stuk waarin die naam Piketberg voorkom is die reeds gemelde dagregister van Simon van der Stel. Daarin word die afleiding as volg oorgegee:-

"De voorz: pieket bergh de welke wy langs waeren gemarcheert en noch onder stonden bekomt haer naam (om dat D.E. Compe ten tyden van de Heer Gouverneur Goske met de Goenjemans oorlogde) eenige Comp's dienaeren op den selven waren

(1) G. Waterhouse: Simon van der Stel's Journal of his Expedition to Namaqualand 1685 - 1686 blss. 13 - 14.

vrolyck geweest en setten pieketten, gaven het dierhalven
(1)
den naem van de Pieketbergh."

As hierdie afleiding korrek is dan beteken dit dat die Kompanjie na die oorlog met Gonnema, altyd 'n piket, d.w.s. 'n beskikbare afdeling soldate, daar gehou het, in gereedheid om dadelik uit te trek.

Peter Kolbe, wat vanaf 1710 tot 1713 sekretaris van die hof van landdros en heemrade te Stellenbosch was, het met 'n splinternuwe teorie voor die dag gekom. Hy sê in sy „Naauwkeurige en Uitvoerige Beschryving van de Kaap de Goede Hoop" dat „de Piquetbergen van de eerste Kondskappers (d.w.s. beriggewers) van het land aldus genaamt zyn, omdat zy onder of by dezelve een Piquetje op de kaart speelden, 't welk
(2)
volgens bericht tot laat in den avond zonde hebben geduurt."

Volgens hierdie teorie sou die naam dus in verband staan met 'n destydse soort kaartspel, waaraan twee persone met 32 kaarte deelgeneem het.

Mnr. O.F. Mentzel, 'n historikus van naam, wat vanaf 1732 tot 1741 as militêre amptenaar aan die Kaap gebly het, gee die volgende verklaring. Die Kompanjie het 'n sekere dienaar wat goed Frans kon praat, gebruik om die Franse Vlughtelinge te besoek, na hul welstand te verneem en die bevele van die regering aan hulle oor te bring. Dit was sy gewoonte om altyd

(1) G. Waterhouse: Simon van der Stel's Journal of his Expedition to Namaqualand 1685 - 1686, blss. 13 - 14.

(2) A Dreyer: Eeufees Gedenboek van die Ned. Geref. Kerk, Piketberg. bls. 8.

wanneer hy in die omgewing van Piketberg gereis het, die aand by 'n sekere Fransman en sy vrou te oornag. Toe hy een aand daar aankom, vind hy hul weer besig, soos gewoonlik, om 'n potjie Piket te speel. Hy het hul daaroor geterg, en toe die gasheer vra watter bevele hy weer gebring het, deel hy mee dat die regering vereis dat elke plaas 'n naam moet hê, „en eindelijk dat het Gouvernement hem eene lyst had medegegeven van alle Kolonisten van dat Distrikt, op welke een ieder, naast zynen reeds opgeteekenden naam, den naam zonde schryven, welke hy aan zyne plaats wenschte te geven. Eh bien!

Monsieur, antwoorde deze Fransche Kolonist, Ecrivez, Mont de Piquet. (Wel nu ~~aan~~ Myn Heer, Schryf Piquetberg). Dit gaf weder gelegenheid tot lachen, alleen de dienaar nam de pen op en schreef naast den naam van den Bezitter, Piketberg. Hiervan daan dat niet alleen de reeds gemelde plaats, maar naderhand de geheele Berg, den naam van Piket-Berg verkreeg.⁽¹⁾

Mnr. C. Graham Botha, hoofargivaris van die Unie, wat 'n spesiale studie van plekname gemaak het, verwerp die kaartspel teorie en neem aan dat die naam van militêre oorsprong is. In sy „Place Names in the Cape Province" gee hy die volgende:

„In the days of Goske, when he was at war with the Gonjemans, they were merry on the mountain and set pickets

(1) A Dreyer: Eeufees-Gedenkboek van die Ned. Geref. Kerk, Piketberg, blss. 9 - 10.

(1)
on it and thus gave it the name." Hy volg dus die verklaring soos aangegee in die dagregister van 5/9/1685.

Hoewel die offisiële spelling nog steeds Piquetberg is, behoort dit volgens bostaande afleiding Piketberg te wees en so word dit ook merendeels in die kerkdokumente van die vroegste tye gespel.

5. Eerste blanke pioniers.

As gevolg van die ontdekkingsreise na die noorde het die landstreek rondom Piketberg bekend geword. Op die spore van die ontdekkingsreisigers het die jagters gevolg want die wild het al begin skaars word op die ou jagvelde in die omgewing van Riebeek Kasteel en die Vier-en-twintig-riviere.

Aan die begin van die agtiende eeu het sommige burgers al begin aansoek doen om leenplase in daardie gebied. Die eerste plaas wat uitgegee is deur die Regering, was Honingberg, net oorkant die Vier-en-twintigriviere (1709). Ses jaar later is twee plase, Groenevlei en Klein Vogel Vallei, aan die voet van die Piketberge, uitgegee. Van toe af is baie leenplase uitgegee en hier volg 'n lys soos aangeteken in die Wildschut Boek, ook die Ordonnantie Boek genoem: De Rystkloof (1716), De Drooge Rystkloof (1716), Gongemanskraal (1723), Vondeling (1723), Kruisrivier (1725), Goerap (1726), Hercules Fontein (1727), Pieters Klip (1727), Pampoenkraal (1727), Elsenbosch (1727), Doorn Fontein (1728),

(1) C.G. Botha: Place Names in the Cape Province, bls. 59.

Deze Hoek (1729), Hout Constant (1730), Winkelshoek (1781).⁽¹⁾

In Lichtenstein se „Reizen” kom daar 'n mooi beskrywing voor van die plaas Gelukwaard naby Porterville, wat toe (1803) aan 'n Duitser, H.C. Leiste, behoort het.

„Een schoon geheel vormden zyn wyngaarden, weiden, korenlanden, boomgaarden, huizen, schuren, stallen en wynkelders. Hy verkocht wyn, citroenen, sinaasappelen en gedroogd fruit, Kaapse Madera en Kaapse Pontac.”⁽²⁾

Op die plaas Vondeling, waar 'n weduwee Liebenberg gewoon het, is die reisgeselskap ook gasvry ontvang. Dit was in die somer en hul het die maaltyd buite onder die koel akkerbome geniet. Digby het 'n klomp nartjiebome in volle drag gestaan. De Mist, die Kommissaris-Generaal, skryf: „Ik vergeet dit Paradys nooit en liet er een blad geschrifts agter om my en myn verblyf daar te gedenken.”⁽³⁾

Uit die dagverhaal van die „Commissie van Veeteelt”, wat in 1805 in die omgewing van Piketberg gereis het, kry ons ook 'n beskrywing van die toestand op die boereplase gedurende daardie tydperk. Die kommissie het op die 1ste November 1805 'n opname van die plase in die wyk Vier-entwintigriviere gemaak en gee die volgende besonderhede.

„Zy heeft twee Veldcornets, zynde Barend Burger en Jan Hendrik Nolte. Onder Barend Burger zyn 13 leningplaatzen

(1) A Dreyer: Op. Cit., bls. 12.

(2) Linschoten Vereeniging: Op. Cit., bls. 175.

(3) Dies. bls. 176.

bezeten door 11 eigenaren, dewelke aldaar naar gissing houden 5,000 schapen, 1,000 beesten en 400 paarden. Onder Hendrik Nolte zyn 14 plaatzen bezeten door 10 eigenaren, hebbende (1) 4,000 schapen, 1,200 beesten en 500 paarden."

Die meeste plase langs die Vier-en-twintigriviere "zyn goede koomplaatzen" maar die boere saai nie te veel nie, want hulle is baie ver van die Kaapse mark. "Die wyn welke hier gewonnen word, is op eenige plaatzen zeer goed". Sommige rooi en wit wyne het selfs ooreenkoms vertoon met die van Constantia.

Verder is daar ook 'n beskrywing van die plase langs die Piketberg, b.v. Mouton's Vallei, De Drooge Rystkloof en Riet Vallei. Hierdie plase het goeie bouland en volop water. Baie boere het nuwe lande skoongemaak om meer koring te verbou, want die Regering sou die koring by Saldanhabaai ontvang en per skip na Kaapstaad vervoer. Dit sou vir die boere baie beteken, want 'n reis per wa na Saldanhabaai kon in vyf dae afgelê word, terwyl dit tien dae geneem het met 'n vrag koring na Kaapstad.

"Zommigen hadden ook meerdere uyen en aardappelen" aangeplant omdat hulle 'n mark in Saldanhabaai sou hê vir hulle produkte. Ook die tabakboere het groot planne gehad want (2) "Tabak word in de Piketbergen veel gewonnen."

(1) G.M. Theal: Belangrike Historische Dokumenten Over Zuid-Afrika, deel III, blss. 407 - 410.

(2) Dies. blss. 411 - 413.

Ons sien dus dat daar aan die begin van die neëntiende eeu, al baie plase in die omgewing van Piketberg was en dat die boere betreklik welvarend en vooruitstrewend was.

HOOFSTUK II.STIGTING VAN GEMEENTE EN DORP.1. Stigting van die Gemeente Piketberg.

Die gemeente Piketberg is in 1833 afgestig met lidmate wat eers tot die gemeentes Swartland (Malmesbury) Tulbagh en Clanwilliam behoort het. Die onmiddellike aanleiding tot die afstigting was 'n skriftelike memorie van 'n aantal lidmate in die omtrek van die Piketberge en die Vier-en-twintigriviere, wat in Mei 1832 by die Ring van Kaapstad ingedien is. Dr. W. Robertson, wat destyds predikant van Clanwilliam was, het die Memorie voorgedra en toegelig.

Dit het as volg gelui.

Piquetberg

den 1sten April
1832.

Aan den Eerwaarde Leden
van den Eersten Ring,
zitting honderde in de Kaapstad.

Hoog Eerwaarde Heeren!

Daar er eene groote noodsaaklikheid bestaat, en wy zeer verlangende zyn dat aan, of in de nabyheid van de Piquet-berg, Kaapsch District, eene Kerk worde gesticht, waardoor een groot aantal Christenen en Heidenen, zoo in de Wyken Vier en Twintig Rivieren, voor Piquet-Berg, achter Piquet-Berg alsook de zoodanigen; die zich op reis bevinden, zynde gemelde gedeelte langs den publieken Weg van de Binnelanden naar de Stad gelegen, beter gelegenheid zouden hebben, Hunnen Heer &

Schepper te verheerliken, soo smeken Wy Uwe Hoog Eerwaardens, indien zulks Uwe Hoog Eerwaarden's goedkeuring mogte wegdragen; namens Ons aan zyne Excellentie den Heer Gouverneur de noodige voordragt ten dien einde te doen; zullende dit Godsdienstig Gebouw, byna op eenen gelyke afstand aan de Kerken van Tulbagh, Zwartland en Clanwilliam, door Ons worden gesticht, wanneer de Godsdienst Oeffeningen by beurten door de Leeraren der voormelde Kerken, kunnen worden waargenomen.

Vertrouwende met Uwe Hoog Eerw.dens antwoord te worden vereerd, noemen Wy Ons met alle eerbied en achting.

Hoog Eerwaarde Heeren!

(1)

Uwe Hoog Eerw.dens Dienstwillige Dienaren.

Dan volg 'n lys van 48 naamtekeninge en agter elkeen se naam, die getal riksdalers wat hy of sy tot die bou van die Kerk sou bydra. Die bydraes het gewissel tussen een, en honderd riksdalers en het die som van 482 bedra.

Die Ringsvergadering het hul instemming betuig en die Scriba opdrag gegee om die memorie aan die Goewerneur te stuur. Ds. G.W.A. van der Lingen van die Paarl, die destydse scriba het die saak by die regering bepleit, want in daardie dae het die kerk nog onder die gesag van die Regering gestaan en verlof vir die bou van nuwe kerke moes eers verkry word. Op 31 Julie 1832 het die goewerneur se sekretaris ds. Van der Lingen meegedeel dat die goewerneur sy toestemming

(1) A Dreyer: Eeufees-Gedenkboek van die Ned.-Geref. Kerk, Piketberg, bls. 14.

gee vir die oprigting van 'n kerk te Piketberg, op voorwaarde dat die inwoners self die koste dra.

Op die 18de Augustus 1832 is op 'n buitediens deur Dr. Robertson van Clanwilliam gehou, 'n kerklike kommissie, bestaande uit Johannes Albertus Basson, Willem Burger en Petrus Johannes Boonzaaier, benoem om die belange van die nuwe gemeente te behartig. Hulle het die goewerneur versoek om 'n waarnemende predikant aan te stel om die dienste waar te neem en die Sakramente uit te deel, en op 23 Julie 1833 is dr. W. Robertson van Clanwilliam aangestel as konsulent van Piketberg. 'n Paar weke later het hy die eerste diens vir die nuwe gemeent op Groenvlei gehou, en die name van die kerkraadslede wat deur die goewerneur goedgekeur is, voorgelees en 'n aantal kinders gedoop. Die voorstelling van die nuutaangestelde kerkraadslede het plaasgevind by 'n godsdiensoefening wat 9 Oktober 1833 op Deze Hoek, die plaas van die Ouderling W. Burger, gehou is. Omdat onderhandelings in verband met die bou van 'n kerk op 'n sentrale plek so lang gesloer het, het ouderling W. Burger aangebied om op eie koste 'n tydelike kerk op sy plaas te bou. Hy het begin met die bou van die kerk, maar toe dit byna voltooi was, het hy gesterwe.

Sy dood was 'n swaar verlies vir die jong gemeente en het verdere oponthoud met die bou van die kerk meegebring. Uit sy boedel is 2,000 rixsdalers ontvang ten behoeve van die kerkkas.

Ook is die konsulent dr. Robertson in 1834 verplaas van Clanwilliam na Swellendam en ds. J.C. Moorrees, van die gemeente Zwartland, is aangestel as konsulent in sy plek. (1)

2. Aanlê van die Dorp.

Op die 18de Augustus 1832 by geleentheid van 'n godsdiensoefening op die plaas Groenvlei is ook 'n vergadering gehou deur 'n klompie vooraanstaande boere om reëlins te tref om 'n geskikte plaas in die hande te kry waar hul die kerk kon bou. 'n Kommissie bestaande uit Mnre J. Basson, P. Boonzaaiër en W. Burger is toe aangestel om met die goewerneur en die Siviele Kommissaris in verbinding te tree. Nog in dieselfde maand het hul hul opwagting by die goewerneur gemaak, hom die dank van die inwoners oorgebring omdat hy hul so goedgunstiglik verlof toegestaan het om 'n kerk op te rig en hulle het hom ook vriendelik versoek om 'n dorp te stig op die plek waar hul die kerk gaan bou. Hul het die goewerneur se aandag bepaal op die groot ongerief wat deur die bewoners van so 'n verafgeleë deel verduur moes word, weens die groot afstand vanaf hul naaste magistraat, die Siviele Kommissaris van Kaapstad; 'n distansie van meer as agtien uur en hulle het verduidelik dat dit noodsaaklik was, dat daar op die sentrale plek waar hul die kerk gaan bou 'n dorpie gestig moes word. As die goewerneur dan 'n magistraat daar sou plaas, sou dit tot groot voordeel vir Clanwilliam en die noordelike deel van

(1) A Dreyer: Eeufees-Gedenkboek van die Ned. Geref. Kerk, Piketberg, bls. 16 - 20.

die distrik Worcester wees. Hulle het aanbeveel dat die goewerneur die leningsplaas „Kleine Vogel Vallei“, wat op die 12de September per publieke veiling sou verkoop word, moes terugneem en die eienares, weduwee Gideon Rossouw moes uitbetaal vir alle verbeterings, volgens die gebruik van daardie dae. Die plaas het volop water, en is groot genoeg vir die aanleg van 'n dorp en kerklande. Hulle sou erwe verkoop en daardeur genoeg opbring om alle onkoste te dek, selfs al sou die goewerneur dertig duisend rixsdalers uitbetaal vir die opstal.

Die goewerneur was egter nie bereid om die plaas terug te eis en die koopsom wat kon gevra word, uit te betaal nie. Hy het aan die hand gegee dat die gemeente self die plaas koop en dan uit die opbrings van die erwe wat hulle verkoop, die skuld vereffen.

Dan volg 'n lang reeks onderhandelings wat meer as vyftien maande geduur het maar tog nie geslaag het nie.

Briewe wat in die Kaapstadse Staatsargief bewaar is, gee die volgende besonderhede.

Op die publieke veiling wat op die 12de September 1832 gehou is, is die plaas aan die skoonseun van weduwee Rossouw verkoop vir die som van £1,300. Hy kon egter nie betaal nie en weduwee Rossouw het die plaas teruggeneem. Die kerkraadslede het haar toe 'n hoër som aangebied, maar omdat sy 'n te hoë prys gevra het, het hulle besluit om die kerk op 'n ander plek op te rig. Die Siviele Kommissaris het hul toe die goewernementsplaas, Grootfontein aangebied en die goewerneur

het dit bekragtig op die 20ste April 1833, waarop hul dadelik begin het om die fondament van die kerk te lê.

Goewerneur sir Lowry Cole, wat beide plekke gesien het, het egter in Junie aanbeveel dat hulle nog 'n poging moes aanwend om die plaas van weduwee Rossouw in die hande te kry. Weer is pogings aangewend, maar die weduwee het al onredeliker in haar eise geword. Die goewerneur het toe besluit om aan dr. Robertson te skryf dat hy die weduwees moet meedeel, dat as sy sulke buitensporige eise stel, die regering verplig sal wees om die plaas terug te eis en haar uit te betaal volgens waluasie. Cole het egter kort daarna die Kolonie verlaat en die brief aan dr. Robertson is nooit geskryf nie. Ouderling W. Burger het toe maar aangegaan met die bouery van die kerk.

Die Siviele Kommissaris, W.M. Mackay, wat sy bes gedoen het om die kerk en dorp op die geskikste plek te kry, skryf in sy brief van 2de November 1833 „The spot is in many respects far inferior to the place of Mrs. Rossouw and I think it may hereafter be a subject of regret that an expense so great as that necessarily attendant on the Building of a Church and establishing a Village should be incurred on a place much inferior to one that may perhaps with some further exertions be ultimately procured. (1)

Die waarnemende goewerneur, Kolonel Wade was egter onwillig om verder op die saak in te gaan en daarmee was die

(1) A. Dreyer: Eeufees-Gedenkboek van die Ned. Geref. Kerk, Piketberg, blss. 23 - 24.

onderhandelings omtrent Voëlvlei vir goed afgebreek. Hy het die Landmeter-Generaal instruksie gegee om die goewernementsplaas Grootfontein wat goewerneur Cole raads vroeër gratis vir kerklike doeleindes aan hul afgestaan het, op te meet en die kaart en transport aan die kerkraad van Piketberg uit te reik. Ook hiermee is gesloer want eers op 31 Desember 1836 in die tyd van goewerneur sir Benjamin Durban is die grondbrief uitgereik. In 1841 is die eerste erwe verkoop.

3. Eerste Jare van die Gemeente.

Die bou van die kerk het ook baie lang geneem en eers in Maart 1836 kom die Kerkraad aan die Ring rapporteer dat die gebou eindelik gereed was, maar dat dit nog nie in gebruik kon geneem word nie omdat die preekstoel en banke nog nie klaar was nie.

Op die 8ste Oktober 1836 is die nuwe kerk plegtig ingewy deur die Konsulent ds. Moorrees en die opkoms was so groot dat die gebou byna te klein was om die skare te bevat. Alhoewel die gemeente nog nie 'n vaste predikant gehad het nie, het die Konsulent gereeld elke drie maande oorgekom om te praak en die Sakramente te bedien, verder het 'n sekere Frylinck vanaf die begin van 1839 as voorleser opgetree en gereeld elke Sondag 'n diens gehou.

In Oktober 1838 het die Konsulent op huisbesoek gegaan in die Piketbergse vlakte en in sy verslag aan die Kerkraad en later aan die Ring, maak hy melding van „de grootheid der bevolking in de buurt, de weinige gelegenheid tot het

ontvangen van godsdienstig onderricht, en de weinige kennis van het Evangelie gelyk wy ondervonden hebben."

Die Kerkraad het 'n dringende beroep op die Ring gedoen om 'n vaste leraar te bekom. Die Ring het die versoek ondersteun en deurgestuur na die Regering wat egter geweier het omrede die addisionele gelduitgaaf. Die gemeente het later besluit om self te sôre vir die salaris van 'n leraar en in 1840 aan die Ringsvergadering gerapporteer: „De gemeente, met verlangen naar eenen vasten Leeraar uitziende... heeft eindelijk beproefd wat zy door vrywillige giften konden byeen brengen, en nadat hunne keuze gevallen was op den Wel Eerw. Dr. Scholtz, is zy daarin ondersteund door een aanzienlyke bydrage uit de Zwartlandsche gemeente waardoor zy in staat zyn gesteld geworden om hunnen eigen Leeraar te kunnen onderhouden." (1)

Dr. John William Louis Scholtz was die seun van ds. Jacobus Scholtz, predikant van die gemeente Zwartland vanaf 1810 tot 1827. Hy is op 25 Julie 1814 op Malmesbury gebore en het op jeugdige ouderdom vir 'n teologiese opleiding na die Universiteit van Groningen gegaan waar hy op 12 Junie 1839 tot doktor in die Godgeleerdheid bevorder is.

Op 26 November 1839 het hy in die Kaap geland, na legitimasie sy eerste preek op 15 Desember in die Groot Kerk, Kaapstad gelewer en in die volgende jaar is hy as die eerste

(1) A. Dreyer: Eeufees-Gedenkboek van die Ned. Geref. Kerk, Piketberg, blss. 26 - 28.

vaste leraar van die nuwe gemeente, Piketberg beroep. Alhoewel die goewerneur die beroep goedgekeur het, het dit om een of ander rede nog driejaar geduur voordat die regering tot sy salaris bygedra het.

Op die 19de Julie 1840 is dr. Scholtz georden sowel as bevestig, want alhoewel hy deur die Provinsiale Kerkbestuur van Drente in Holland, tot die predikdiens op 2 Julie 1839 toegelaat was, was hy nog nie georden nie. Die indrukwekkende en dubbele plegtigheid is deur ds. Moorrees, die Konsulent waargeneem. Eers is dr. Scholtz georden, deur die oplegging van hande - die eerste keer dat dit gebeur het in Suid-Afrika - en toe is hy bevestig as leraar van die nuwe gemeente Piketberg.

Kort na die bevestiging het die Regering aan die Ring geskrywe, dat die grense van die gemeente moes bepaal word. Die grense was reeds deur 'n kommissie op 15 Januarie te Vier-en-twintig Riviere vasgestel nl.

„Ten Noorden, Het distrikt van Clanwilliam, zullende de plaats Rhenoster Hoek aan de Piketbergsche Kerk behooren.

Ten Oosten, De Vier-en-twintig Rivieren, verblyvende de plaatsen Allemans Hof (Halfmanshof) en Dasbosch aan de Kerk van Tulbagh.

Ten Zuiden, De Groote Bergrivier. (1)
Ten Westen, De Atlantiese Oseaan.”

(1) A. Dreyer: Eeufees-Gedenkboek van die Ned. Geref. Kerk, Piketberg, bls. 31.

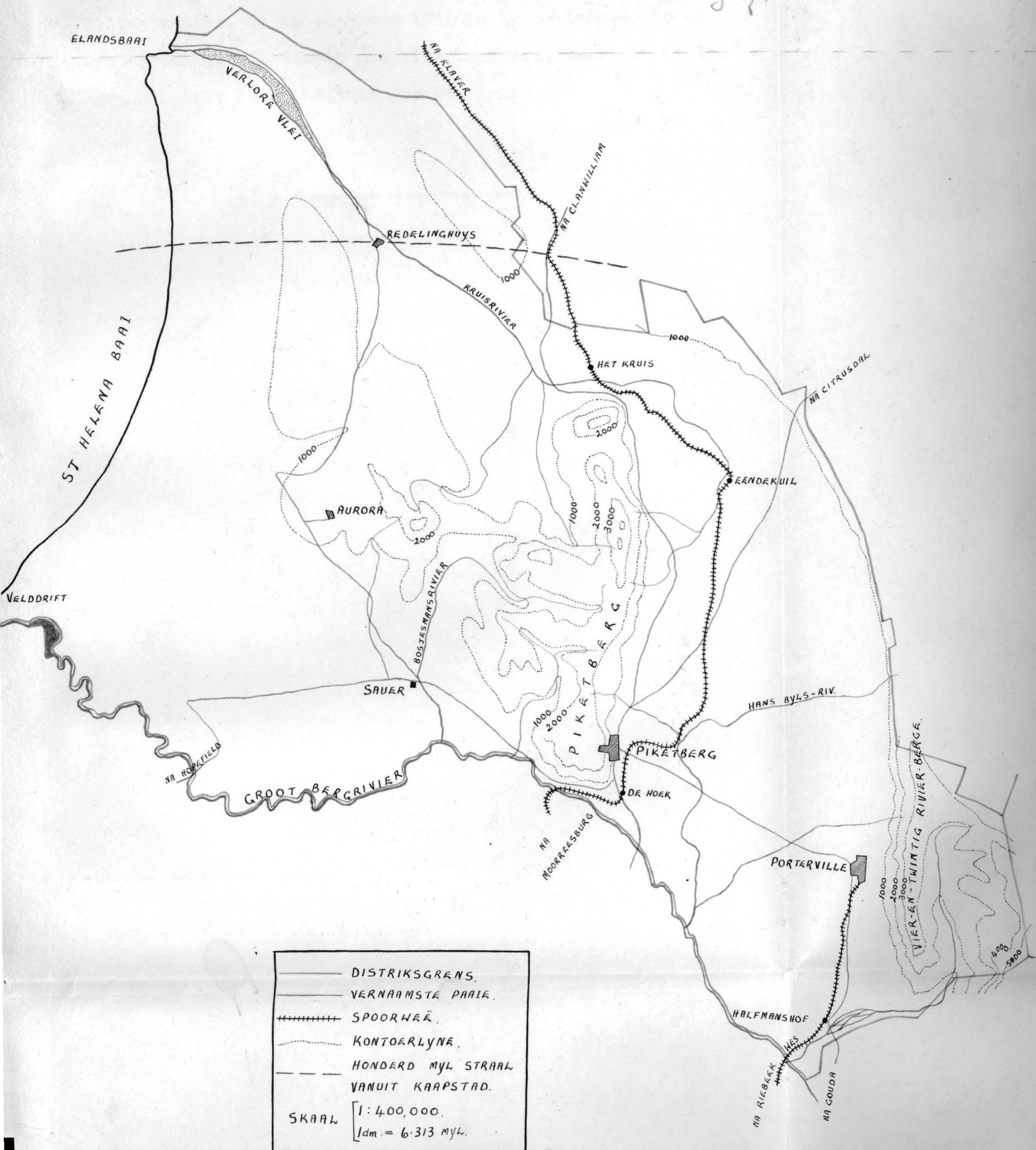
Hierdie grensbepaling is deur die Ring goedgekeur in 1841 en deurgestuur na die Regering vir bekragtiging.

In 1842 is 'n begin gemaak met die bou van 'n pastorie wat nie meer as £500 sou kos nie. Vir hierdie doel is 'n fonds opgerig en voorlopig het die Kerkraadslede gesamentlik £500 aan die gemeente geleen.

In 1843 kon die Kerkraad aan die Ring rapporteer: „dat het Hare Majesteit de Koningin behaagd heeft aan de gemeente gelyke voorregten te skenken met alle overige in deze Kolonie bestaande Gereformeerde Kerken" en van toe af het die Regering jaarliks £200 bygedra tot die salaris van die predikant. Uit hierdie jaar dateer ook die Kerk-Ordonnansie van sir George Napier, waardeur die Kerk die reg gekry het om sy eie wette te maak mits dit nie bots met die Ordonnansie nie. Ook is 'n nuwe indeling van Ringe gemaak deur die Sinode in Piketberg resorteer voortaan onder die nuutgestigte Ring van Tulbagh.

Gedurende die vyf-en-twintig jaar wat dr. Scholtz herder en leraar van Piketberg was, het hy nie veel tot stand gebring nie. Hy het blykbaar nie veel erns aan die dag gelê nie, sy preke was swaar en droog en die meeste mense het maar min daarvan verstaan en ingeneem. Hy was 'n voorstander van Liberalisme en toe hy op 5 September 1866 uit die diens tree, het hy aangesluit by die Vrye Protestantse Kerk van ds. D.P. Faure in die Kaapstad. Hy het hom aan die politiek gewy en is in 1868 as lid van die Parlement vir die Piketbergse

PIKETBERG - DISTRIK.

Afdeling gekies. Op 25 Augustus 1871 is hy oorlede en is begrawe op die gronde van sy pragtige landgoed, Bellevue in die Tuine. Ds. D.P. Faure het die lykrede gehou.⁽¹⁾

(1) A. Dreyer: Eeufees-Gedenkboek van die Ned. Geref. Kerk, Piketberg, blss. 33 - 35.

HOOFSTUK III

DIE DORPSKOOL VAN PIKETBERG.

1. Onderwystoestande in die Kolonie 1822 - 1843.

Ons het reeds gesien dat die gemeente Piketberg in 1833 gestig is en sy eerste vaste leraar in 1840 gekry het. Voordat ons egter die eerste skool van Piketberg gaan beskryf, wil ons eers 'n oomblikkie stilstaan by die algemene onderwystoestande in die Kolonie gedurende daardie tydperk.

In 1822, tydens die regering van lord Charles Somerset is vry Engelse skole opgerig waarin ingevoerde Engelse en Skotse skoolmeesters die eerste onderwys aan Afrikaanssprekendes sou gee.
(1)

Hierdie skole was suksesvol in die begin. Die onderwysers was beter opgelei as die van die Voorleser- of Kosterse skole. Later egter het hierdie skole, veral die waarin net Engels onderwys is, begin kwyn en baie van hulle op die platteland was verplig om hulle deure weens gebrek van ondersteuning te sluit.

Reeds in 1829 het die Bybel en Skoolkommissie gerapporteer dat die vry Regeringskole, wat toe omtrent 25 in getal was, nie aan hul doel beantwoord nie. Ons vind dus op die platteland 'n geweldige opflikkering van privaatskole. Gedurende die tydperk 1830 tot 1839 het die privaatskole, wat meesal Hollandse skole

(1) P.S. du Toit: Onderwys in Kaapland 1652 - 1939, bls. 65.

was, vermeerder van 39 tot 94. Ook op die gebied van boere-skoolmeesters, wat in klein privaatskooltjies onder die boere-bevolking diens gedoen het, tref ons 'n groot vermeerdering aan. So het b.v. in die distrik Caledon alleen in 1841 sowat 50 van hierdie onderwysers onderrig gegee aan tussen 300 en 400 kinders.⁽¹⁾

Die volgende syfers toon duidelik die kwyning van Regeringskole en die vooruitgang van Privaatskole aan.

<u>Jaartal.</u>	<u>Vry Regeringskole</u>	<u>leerlinge</u>	<u>Privaatskole.</u>
1827	26	1737	39 (1830)
1837	17	750	86
1839	11	503	94
1841	-	-	112

(2)

Sir George Napier het die hulp van sir John Herschel ingeroep om die posisie te help red en die gevolg was 'n Regerings-memorandum oor Onderwys gedateer 23 Mei 1839, waarin 'n nuwe onderwyssisteem afgekondig is. Aan die hoof daarvan sou 'n Superintendent van Onderwys staan wat sou optree beide as Administratiewe hoof en Inspekteur van Skole.

Die nuwe stelsel het die skole verdeel in twee klasse; die Eerste Klas of „Principal” skole wat bestem was vir groter dorpe, en die Tweede Klas of „Secondary” skole wat weer bedoel was vir kleinere plekke op die platteland. In 1843 is 'n derde en nuwe klas skool in die lewe geroep om in die behoeftes van die dunbevolkte dele te voorsien; die sogenaamde Ondersteunde-

(1) P.S. du Toit: Onderwys in Kaapland 1652 - 1939, bls. 74.

(2) E.G. Malherbe: Education in South Africa 1652 - 1922, bls 83.

Skole of Derde Klas Skole, soos hulle later algemeen bekend was.

Privaatopgerigte skole kon voortaan reken op 'n geldelike toelaag van die Regering, op voorwaarde dat hulle bereid was om die studie van Engels te bevorder. Weens die swak verbindingsmiddels, het dit 'n hele tyd geduur voordat die plattelandse bevolking met die fasiliteit bekend was. Na verloop van tyd het hierdie klas Ondersteunde Skool baie populêr geword en die aantal leerlinge het vermeerder met 2,500. (1)

2. Eerste Staatsondersteunde Skool.

Die beskikbare regeringstoelaag het dr. Scholtz beweeg om die eerste publieke skool te Piketberg te open in 1846 met mnr. L.H. Fick as onderwyser.

Voor die tyd het die Koster en Voorleser van die gemeente ook opgetree as skoolmeester. Die doel van die onderwys was egter hoofsaaklik om die kinders voor te berei vir die aan-neming. Die onderwys was dus baie elementêr en het hoofsaaklik bestaan uit bestudering van die Bybel, die Katkisasieboek (Kort begrip) die sing van Psalms en Gesange en 'n bietjie Skrywe, Lees en Reken.

Dit word veronderstel dat mnr. Frylinck, wat vanaf die begin van 1839 by die kerk gewoon en gereeld elke Sondag Godsdienst gehou het, ook 'n Voorleserskool daar gehad het.

Hy is opgevolg deur mnr. Kleinberg wat die werk voortgesit het. (2)

(1) P.S. du Toit: Op. Cit., blss. 84 - 87.

(2) A. Dreyer: Op. Cit., bls. 99.

Volgens briewe aan die Superintendent Generaal van Onderwys gerig, en wat in die Staatsargief, Kaapstad bewaar word, kan ons egter met sekerheid vasstel, dat daar in 1846 'n publieke Staatsondersteunde skoolk (Undenominational Public School) met mnr. Fick as hoof geopen is.

Baie min gegewens is egter beskikbaar oor skole gedurende hierdie jare weens die feit dat Rose-Innes alleen alles moes behartig. Alle sake soos toekennings, salarisse en aanstellings van onderwysers moes deur sy hande gaan, daarby was hy volgens wet verplig om alle skole in die Kolonie te besoek. As hy dus op sy inspeksiereise weg was, het die administratiewe werk verwaarloos geraak.

Die opening van die skool te Piketberg kan egter bepaal word deur twee briewe. Eerstens is daar 'n brief geskrywe deur die Koloniale Sekretaris mnr. A.J. Kuys in Junie 1866 in antwoord op 'n brief deur mnr. Fick wat om pensioen aansoek gedoen het. Hy het met 'n onderbreking van enkele maande vanaf 1846 tot 1862 in Piketberg onderwys gegee. Dit is geadresseer aan die S.G.O. en die volgende sin kom daarin voor.

„Mr. Fick must have been appointed prior to 1847. No exact date of his appointment can however be found.”⁽¹⁾ Tweedens is daar 'n brief geskrywe deur mnr. Fick self aan die S.G.O. op 18 Augustus 1858, waarin hy die S.G.O. meedeel dat verteenwoordigers van die Afdelingsraad sy skool besoek het,

(1) A.J. Kuys - S.G.E. 1.6.1866 in Miscellaneous Letters S.G.E.; 1/15

die werk goed gevind het, en 'n salarisverhoging vir hom aanbeveel het. Hy deel mee dat hy alreeds twaalf jaar onderwys gee in Piketberg en dat die lewe baie duurder geword het.⁽¹⁾

Hierdie skool het onder die direkte toesig van dr. Scholtz as plaaslike leraar gestaan, want volgens die Regulasie van 1843, kon belanghebbende ouers 'n Skoolkommissie kies wat oor die skool moes help toesig hou, die skoolgelde vasstel die onderwyser aanstel onderhewig aan die goedkeuring van die Superintendent van Onderwys en die versekering van die plaaslike predikant dat hy 'n geskikte persoon was. Die Superintendent het die reg gehad om die skool te inspekteer en enige kind het die reg gehad om die skool by te woon. Dit was 'n soort publieke onsektariese skool en het dus in hierdie opsig afgewyk van die gewone Voorleserskool. Engels was verpligtend en vir Godsdiensonderrig mog alleen die Bybel gebruik word, verder moes dieselfde vakke, soos in die Staatskole doseer word.⁽²⁾

Op die 19de Desember 1850 is mnr. Fick se aanstelling as voorleser en onderwyser beëindig, volgens 'n brief van dr. Scholtz aan die heer J. Montagu, die Koloniale Sekretaris. Dit lui as volg: „In reply to your letter of the 9th instant I beg to state that Mr. Fick's dismissal from office of Church Clerk at Piquetberg by the presbytery of Tulbagh

(1) L.H. Fick - S.G.E., 18.8.1858, in Letters Received by S.G.E. 1/6

(2) Watermeyer Rapport, Bylae V, No. 29, blss. 76 - 77.

(1)
is dated 19th December 1850."

Dr. Scholtz was egter begerig om die skool weer aan die gang te kry want op die 21ste Julie 1851, skryf hy 'n brief aan die S.G.O. "I humbly request to know the amount of salary granted by government to the teacher of the government school at Piquetberg." (2) Hierdie brief is nie beantwoord

nie, want agterop is geskrywe, "21 Aug. 1851, verbaal answer given to Mr. Spyker." Ds. Spyker van die Groote Kerk Kaapstad was die skoonvader van dr. Scholtz en het seker die informasie aan hom meegedeel. Intussen het dr. Scholtz egter nie gewag nie, want op 18 Augustus 1851 is die skool weer heropen met mnr. E. Genis as onderwyser. Genis het reeds in Holland onderwys gegee, en voor sy aanstelling as voorleser en onderwyser te Piketberg, was hy in Kaapstad werksaam. Hierdie nuwe onderwyser het baie fluks begin. Stiptelik op die 18de September, toe sy skool 'n maand aan die gang was, stuur hy sy maandelikse staat in. Dit lui as volg:

"Sir!

In compliance with the existing regulations I have the honour to transmit to you for your information the monthly state of the school, opened by me on the 18th last.

I have the honour to be Sir,

Your most obedt & Humble Servt

E. Genis.

(1) F.W.L. Scholtz - I Montagu, Secretary to Government, 13.1.1851, in Letters Received by S.G.E. 1/6

(2) J.W.L. Scholtz - S.G.E., 21.7.1851, in Letters Received by S.G.E. 1/6

State of Government School at Piquetberg opened on the 18th August, 1851.

NUMBER OF PUPILS.

Month	Date	1st Class		2nd Class		3rd Class		Total
		Boys	Girls	Boys	Girls	Boys	Girls	
August	18 - 30	2	2	5	4	6	9	28
September	1 - 18	2	3	6	6	6	12	35

Thus formed on the 18th September 1851. E. Genis Perused and
(1)
found correct. J.W.L. Scholtz V.D.M."

Ons sien dus dat dr. Scholtz, as verteenwoordiger van die Regering, moes toesig hou oor die skool en elke maandstaat moes mede-onderteken. Op die 10de Maart 1852 deel dr. Scholtz die S.G.O. per brief mee dat hy dit te moeilik vind om op te tree as spesiale besoeker van die skool en bedank as sulks. Hy gee aan die hand dat die S.G.O. onderlinge
(2)
J.J. Hanekom en C.H. Kotze in sy plek aanstel. Die S.G.O. het hierdie brief nie beantwoord nie want op die 23ste Junie skryf dr. Scholtz: "As I have not been favoured with an answer upon my letter of the 10th March 1852, I humbly beg that you
(3)
will have the kindness to acknowledge its receipt."

In die tussentyd het dr. Scholtz die onderwyser daarvan beskuldig dat hy meer kinders op die rol aangee as wat die skool bywoon en hy het hom by die Regering gerapporteer.

-
- (1) E. Genis - Dr. Innes, 18.9.1851, in Letters Received by S.G.E. 1/6
(2) J.W.L. Scholtz - S.G.E., 10.4.1852, in Letters Received by S.G.E. 1/6.
(3) J.W.L. Scholtz - S.G.E., 23.6.1852, in Letters Received by S.G.E. 1/6

Genis verdedig homself in 'n brief aan die S.G.O. Hy ontken die bewering deur dr. Scholtz gemaak, dat hy die name van kinders wat nie die skool bywoon nie opgestuur het. Hy skryf die wanvoorstellings aan die volgende feite toe.

(a) Dr. Scholtz het die skool te min en te ongereeld besoek en weet dus nie wat daar aangaan nie.

(b) Ouderlinge Hanekom en Matlais ken nie Engels nie, en het dus nie die dokument wat hul onderteken het, verstaan nie.

(c) Ouderlinge Kotze en Burger ken ook nie Engels nie en het nooit die skool besoek nie, dus kon hul nie die beskuldiging teen hom onderteken nie.

Tydens die eerste besoek was daar 49 kinders op die rol en slegs 31 is op skool aangetref en tydens die tweede besoek staan die rol op 56 en slegs 23 kinders was teenwoordig. Genis spring baie rond in sy brief en maak gebruik van die volgende ekskuus: "but all my children do not attend every day."

Hy beken egter dat hy in twee gevalle 'n fout begaan het. Die twee leerlinge het die skool verlaat en hy het skoon vergeet om hulle name van die register te verwyder. Al die ander kinders woon nog die skool by hoewel ongereeld. Hy is bereid om verklarings ten dien effek van die ouers te verkry. (1)

Hierdie beskuldiging het die einde van Genis se loopbaan as onderwyser te Piketberg beteken. Kort daarna het hy na

(1) E. Genis - S.G.E., 6.5.1853, in Letters Received by S.G.E.
1/6

Namakwaland verhuis. Ons tref hom later aan as voorleser en onderwyser te Kliphoek. Ook Genis se twee seuns, Gerard en Jacob, maar 12 en 14 jaar respektiewelik, het as plaasonderwysers opgetree. Genis het op verkeie plekke in Namakwaland as onderwyser opgetree. Sondaes het hy sondegskool gehou en ook dienste waargeneem. In 1858 het hy sy suksesvolle werk as onderwyser gestaak en 'n betrekking aan die magistraatskantoor te Springbok aanvaar. In dr. J.A. Heese se proefskrif "Onderwys in Namakwaland" tref ons die volgende aan: "Die Genis-familie kan met reg trots wees op wat hul Afrikaanse stamvader vir die onderwys in Namakwaland verrig het. Die Genisse het 'n vername rol gespeel in die opvoedkundige en kulturele ontwikkeling van Namakwaland."⁽¹⁾

Dit skyn asof dr. Scholtz, na die vertrek van Genis, sy belangstelling in skoolsake heeltemal verloor het. Sover ons kan nagaan, het hy geen verdere pogings aangewend om weer 'n skool te open nie. Dit was aan die leiding van mnre Hartogh en Russouw te danke dat die Magistraat op die 24ste Julie 1852, die volgende aan dr. Scholtz kon meedeel.

"Reverend Sir,

With reference to a letter from the office of the Superintendent General of Education, stating that the Lieutenant Governor has acceded to a memorial from messrs Hartogh and Russouw on behalf of some of the inhabitants of the district,

(1) J.A. Heese: Onderwys in Namakwaland, blss. 236 - 238.
(Ongepubliseerde Doctorale proefskrif, Univ. v. Stell.)

to reappoint mr. Fick as teacher of the public school, and it being suggested in the memorial that a school commission was desirable -

I have the honour to request you that I have called a meeting of such of the inhabitants at my office on Monday the 2nd August, as are interested in the matter and hope for the attendance of yourself and the church wardens on that day at 10 o'clock, and as you were requested to communicate with me on the subject, you will oblige me by informing me, if you should be prevented attending on that day, if you wish to be an ex officio member of that commission."⁽¹⁾

Op die 4de Augustus stuur die magistraat die volgende name as lede van die skoolkomitee aan die S.G.O. en vra hom om hulle te bekragtig.

President: J. Hill (magistraat)

Lede: D. Schoon berg, D. Rossouw, P.P. Hartogh, P.A. Rossouw.

Sekretaris: P.J. Truter.

Omtrent die dominee maak hy die volgende opmerking:
 „The Reverend Gentleman did not attend the meeting or even reply to the letter. I therefore conclude he will not be a member."⁽²⁾

Op die 16de Augustus, nadat die skool al 'n geruime tyd

(2) J. Hill - S.G.E., 3.9.1852, in Letters Received by S.G.E. 1/6

(1) J. Hill - J.W.L. Scholtz, 24.7.1852, in Letters Received by S.G.E. 1/6

aan die gang was, het die magistraat, wat as voorsitter opgetree het, kennis gekry dat die Regering die aanstelling van mnr. Fick goedgekeur het. (1)

Ons kry die indruk dat die lede van die Nederduits Gereformeerde Kerk, onder leiding van dr. Scholtz, die skool gladnie, of baie swak, ondersteun het en dat die skool grotendeels uit kleurlinge bestaan het. Op die 3de September stuur Fick 'n lys van name van 23 volwasse kleurlinge wat die aandskool bywoon en ook die name van „the coloured class who attend the day school.” Hy vra ook beleefd vir die volgende meubelment; 3 tafels van 10 vt. elk; 3 sitbanke van 10 vt. elk en 1 sitbank van 14 vt. (2) Die magistraat het nog dieselfde dag die lys van name en die inventaris vir meubels aan die S.G.O. aangestuur. In 'n meegaande brief bring hy dit onder die aandag van die S.G.O. dat mnr. Fick al reeds vir 'n geruime tyd aandklasse aan volwasse gekleurdes, sonder enige vergoeding, gee. Hy versoek die S.G.O. beleefd om toe te sien dat Fick behoorlik daarvoor betaal word. Hy sluit ook 'n verdere lys van artikels in wat die skool (new school) baie nodig het, o.a. leie, skoolboeke en Bybels. (3)

Gedurende die drie jaar wat mnr. Fick onder hierdie komitee gewerk het, het sake baie gevlot en was daar hartlike

(1) J. Hill - I. Berg, 18.8.52, in Letters Received by S.G.E. 1/6

(2) L.H. Fick - J. Hill, 3.9.1852, in Letters Received by S.G.E. 1/6

(3) J. Hill - S.G.E., 3.9.1852, in Letters Received by S.G.E. 1/6

samewerking. Een van die lede, mnr. Hartogh, het 'n gebou 16 vt. by 20 vt. gratis gegee om te dien as skoolgebou. Die voorsitter het altyd goeie rapporte aan die S.G.O. opgestuur en herhaaldemale gepleit dat mnr. Fick se salaris verhoog moet word. In Mei 1854 het die Regering toegestem om hul bydrae (1) na £30 per jaar te verhoog.

Op die 23 ste Desember 1854 het die Voorsitter en die sekretaris van die skoolkommissie die skool besoek en die werk baie bevredigend gevind. Daar was 40 kinders teenwoordig en 12 afwesig. Nadat hulle die kinders ondervra het, het hulle pryse uitgedeel aan die knapste leerlinge en die hoof gelukgewens met die goeie prestasie van sy leerlinge. Hul het aan die S.G.O. rapporteer dat die werk baie goed gevind is, en gevra dat die salaris van mnr. Fick nog hoër gelig moet word. Hul vra ook dat die S.G.O. 'n kaart van die wêreld aan mnr. Fick moet stuur sodat hy Aardrykskunde aan sy leerlinge kan doseer. (2)

In 1855 vind daar verdere uitbreiding van die aandklasse plaas. Op 26 Februarie het die S.G.O. aan die voorsitter en lede van die Skoolkommissie kennis gegee, dat Fick vanaf 1 Maart op elke Sondag, Maandag Woensdag en Donderdag aand-klasse sal hou vir volwasse kleurlinge wat nie die dagskool

(1) J. Hill - S.G.E., 2.5.1854, in Letters Received by S.G.E. 1/6

(2) D. Schoonberg - S.G.E., 23.12.54, in Letters Received by S.G.E. 1/6

(1)

kan bywoon nie.

In Augustus 1855 was die tyd van die Skoolkommissie verstreke en van toe af was die skool onder direkte supervisie van die Afdelingsraad. (2) In 1854 het Rose-Innes in sy rapport aan die hand gegee dat alle onkoste uitgesonderd die salaris van die hoofonderwyser, uit 'n onderwysbelasting deur die munisipale liggame geïen, gevind moes word. Dit is gevoel dat as gevolg van die "quarantee system," dikwels 'n swaar las op die vrywilligers, wat in geval van tekorte moes opdok, geval het. In 1855 toe Afdelingsrade as liggame van plaaslike beheer ingestel is, is volgens een van die artikels van die betrokke wet bepaal dat die magte en pligte van die verskillende Skoolkommissies aan hierdie Rade oorgedra moes word: hulle sou veel beter in staat wees om plaaslike belastings vir onderwysdoeleindes te hef. Ongelukkig is hierdie bepaling nie ten uitvoer gebring nie en plaaslike beheer en finansies het op onvaste voet bly voortbestaan. Gelukkig is gevind dat die groter finansiële verantwoordelikheid gepaard gegaan het met 'n groter plaaslike belangstelling. (3)

Dit skyn asof skoolsake goed gevlot het onder die toesig van die Afdelingsraad. Hul was baie tevrede met die werk wat mnr. Fick gelewer het en het andermaal in 1858, 'n salaris-

(1) S.G.E. - School Committee, Piquetberg, 26.2.1855, in Letters Received by S.G.E. 1/6

(2) L.H. Fick - S.G.E., 22.12.55, in Letters Received by S.G.E. 1/6

(3) P.S. du Toit: Onderwys in Kaapland 1652 - 1939, bls. 94.

(1)

verhoging vir hom aanbeveel.

3. Eerste inspeksierapport.

Die jaar 1858 kan as 'n belangrike mylpaal in die geskiedenis van Onderwys te Piketberg beskou word, want teen die einde van gemelde jaar, het die S.G.O., dr. Rose-Innes daar opgedaag om die skool te inspekteer.

Soos ons reeds vroeër gemeld het, was dit sy plig om alle skole in die Kolonie te inspekteer. Hy het dan altyd wanneer sy werk dit toegelaat het, op sy inspeksiereise uitgegaan. Op hierdie wyse het hy elke jaar 'n klompie skole besoek en rapporte uitgebring. Omdat Piketberg moeilik bereikbaar was en weens die beperkte tyd tot sy beskikking, kon hy eers in 1858, nadat die skool alreeds 12 jaar aan die gang was, sy eerste besoek daar aflê.

Vir die eerste keer kry ons 'n duidelike verslag van die werksaamheid in daardie skool en die algemene onderwystoestande aldaar. Ons voel dus genoodsaak om die rapport in sy geheel hier aan te haal.

Dit lui as volg:-

CAPE OF GOOD HOPE.

Report of the S.G.E. for 1858.

Piketberg: The Teacher of this school was formerly the church Clerk and teacher. The school is under the direct

(1) L.H. Fick - S.G.E., 18.8.1858, in Letters Received by S.G.E. 1/6

supervision of the divisional council. The only emoluments enjoyed by the teacher during the year were the fixed grant from the government of £30 and the allowance proportioned to attendance, which amounted to £32 " 10/-; total £62 " 10/-.

The number enrolled in this school during the year was 23 boys and 42 girls; total 65. Of these 13 were of European descent, 40 the children of emancipated slaves, and 12 of other persons of colour.

The number admitted during the year was 23, withdrawn 21, transferred from the roll of the former year 21. The greatest number on the roll at any one time was 53, the least 44; average 48; average daily attendance 32.

The ages of the pupils enrolled were as follows: Under 5 none; between 5 and 10, 22; between 10 and 15, 35; above 15, 8.

The number of school days during the year was 231; the number of pupils who were present during two thirds of that time and upwards was 32; during one half and less than two-thirds, 20; less than one half 13.

Of the pupils withdrawn, none could read, write, and translate in both languages; but in one of the languages (Dutch) there were 13; the remaining 8 could read and write imperfectly. The reasons reported for withdrawal are -
„some forced by poverty to leave the village" others said
"they knew enough."

The branches taught in this school are English and Dutch,

with daily exercises in translation and writing from dictation including the rendering of phrases; Scripture history; with sacred music; geography, writing, and practical arithmetic.

The text books used are the Bible, Moral Class Book; Introduction to the Sciences, Charguion's series of Translation Exercises, Chambers Elementary Arithmetic, Simple Lessons, and Rudiments of Knowledge.

The average number of pupils in the senior class during the year, was 18, their average age 13, and average time at school $4\frac{1}{8}$ year.

Owing to removals from the village which is mentioned as the chief drawback to the progress of the school the attendance is reported to be stationary.

The teacher conducts both an evening and Sunday school for the religious instruction of coloured adults and others, whose age and occupations prevent them from attending the dayschool. It is understood that a small remuneration is allowed the teacher for this service by the Bishop of Cape Town.

There are 5 private teachers in this district, most of whom are ignorant of the English language. He that can afford it employs a teacher, and allows his neighbours to send their children to school, on paying a stipulated fee to the teacher.

The divisional council are of opinion that an elementary school ought to be opened in every ward of the district."⁽¹⁾

(1) Report of the S.G.E. for 1858, blss 6 - 7.

As ons die rapport met aandag deurlees, dan sien ons dat die S.G.O. in baie deeglike insig in die onderwysprobleme van Piketberg, gedurende sy vlugtige besoek, gekry het.

Die salariskwessie tree weer op die voorgrond, deurdat hy die feit beklemtoon, dat die onderwyser slegs £62-10 gedurende die jaar verdien het. Hy het dit egter nie goed- of afgekeur nie, en daar is geen verbetering van salaris aangebring nie, want in Augustus 1859, deel D. Schoonberg, Sekretaris van die Afdelingsraad, die S.G.O. mee, dat hy Fick se salaris t.w. £15 vir die kwartaal aan hom gegee het. Hy vra dat die S.G.O. moet probeer om dit te verhoog, want hy betaal £1-10 per maand aan huishuur en gebruik 'n deel van sy huis as skoollokaal. Hy het dan nog £3-10 oor om van te lewe en hy het 'n vrou en 'n groot aantal kinders om te onderhou en die lewe is baie duur. Hy verduidelik verder dat die polisiebeampte van die dorp £4-3-4 per maand verdien en dit gaan na £5 per maand verhoog word. Die skoolhoof is (1) dus geregtig op 'n beter salaris meen mnr. Doogan.

Ons merk ook die feit op, dat alhoewel die skool deur 65 kinders bygewoon is, slegs 13 blankes was. Die blanke inwoners van Piketberg het dus nog altyd die skool baie swak ondersteun. Heel waarskynlik het dit in verband gestaan met die feit, dat die plaaslike leraar, dr. Scholtz, geen verdere belangstelling in die onderwys getoon het nie. Ons sal onthou

(1) 'D. Schoonberg - S.G.E., 23.8.1859, in Letters Received by S.G.E. 1/6

dat na die botsing met Genis in Mei 1852, dr. Scholtz geweier het om weer op die skoolkomitee te dien, met die heraanstelling van mnr. Fick in Augustus 1852. Hoe dit ook al sy die feit bly staan, dat slegs een-vyfde van die skoolkinders te Piketberg in 1858 blank was.

Die bywoning was ook swak. Die gemiddelde daaglikse bywoning was 32 uit 'n moontlike gemiddelde van 48. As ons daaraan dink dat die skool oorwegend deur die kinders van vrygestelde slawe en van ander kkeurlinge bygewoon is, kan die bywoning as nie te swak vir daardie tyd beskou word nie.

Die rapport vir die jaar 1859 vul die beeld wat verkry is vir 1859 enigstens aan. Naas enige syfers wat in Tabel I te vinde is, kom daarin informasie voor oor die toestand van die skool en ander geboue.

Hier volg die rapport.

TABEL IFinancial Statement, Number of Scholars Results of Inspection

<u>1859</u>	
Government Grant (Fixed	£30
(Contingent	£35
Voluntary Contributions	-
School Fees	-
From Other Sources	-
Total	£65
No. on the Roll, Boys	30
" " " " Girls	36
" " " " Total	66
No. in ordinary attendance	34
No. present at inspection	25
No. learning to read English	29
" " " " Dutch	41
" " " write from Copy	45
" " Arithmetic (Simple Rules)	24
" " " (Higher Rules)	16
" " Infant lessons	14

State of School, a room in teacher's house; Floor mud; Offices, none; Play-ground, none; School Apparatus, private; Registers, (1) daily attendance noted; Discipline, good; Master, One.

(1) Report on Public Education 1859, bls. 23.

Op 31 Maart 1862 het Fick uit die diens van die Departement van Onderwys getree en tronkbewaarder te Piketberg geword. Vermoedelik het die Departement van Justisie hom 'n beter salaris aangebied.

"In March a letter was referred from the Resident Magistrate Piketberg, submitting an application from him to be appointed gaoler (vide Dr. Dale's Report 11 March 1862).

It appears that he got the appointment and therefore he ceased to be connected with this department after the 1st April 1862."⁽¹⁾

Mnr. L.H. Fick het dus vir ongeveer 16 jaar onderwyser te Piketberg gewees en onder moeilike omstandighede gewerk. Sy klasse was groot, soos ons in Tabel II kan sien en sy salaris het gewissel tussen £60 en £65 per jaar. Daarby het hy ook nog aandskool en 'n Sondagskool vir kleurlinge gehou⁽²⁾ teen 'n klein vergoeding deur die biskop van Kaapstad.

Hy kan dus as 'n baanbreker op die gebied van onderwys te Piketberg geëer word.

Die gegewens wat in Tabel II, gesien kan word, het net vir 'n deel betrekking op Fick se skool want hy het reeds in Maart uit die diens getree, soos hierbo vermeld. Dit sal opgemerk word dat die volle bedrag nie in 1862 uitbetaal is nie en wel omdat daar 'n tyd verloop het tussen die aftreedatum van Fick en die indienstree van sy opvolger.

(1) A.J. Kuys - S.G.E. 1.6.1866, in Miscellaneous Letters, S.G.E. 1/15

(2) Report of the S.G.E. for 1858, bls. 7.

TABEL II

U.P.S. (second class) Piketberg	1861	1862
Amount of Grant.	£65	£50
Actually issued	£65	£45-16-8
Voluntary Contributions	-	-
School Fees	-	-
From Other Sources.	-	£16-5
Total	£65	£62-1-8
Rate of School Fee	-	-
No. on the Roll, Boys	20	21
" " " " Girls	28	30
" " " " Total	48	51
Average attendance for past year.	23	24
No. learning to read English	29	18
" " " " Dutch	19	-
" " " write from Copy	36	13
" " " Arithmetic Simple Rules	27	20
" " " Higher Rules	12	8
" " Geography	5	18
" " English Gram. & Composition	13	15
" " Infant lessons	9	16

4. Thomas Quirk.

Fick se opvolger was Thomas Quirk, „Catechist and master of the Mission Schools" to Ceres. Van hom het die Engelse prädikant van Ceres as volg getuig:

„I always found him to be a diligent, painstaking Teacher and one whom I should strongly recommend to the situation to which he had been so lately appointed. His abilities as a teacher are good, and he possesses I think, more than an ordinary amount of talent in imparting instruction to the youth. He is moreover, I believe, devoted to the very honourable, as well as responsible duties of school-

(1)
master."

Mnr. Quirk is in 1862 aangestel as Kategis van die Episkopaalse kerk, Piketberg, en as onderwyser van die publieke skool. Hy was onbekwaam om Hollands te doseer met die gevolg dat die Afrikaanssprekende ouers van Piketberg die skool gladnie ondersteun of erken het nie. Hulle het opgesien na hul dominee om leiding te gee, maar dr. Scholtz het stil gesit en niks gedoen nie. Op geestelike sowel as maatskaplike gebied het toestande verswak, met die gevolg dat die ontevredenheid tot verset aangegroei het.

In 1866, kort voor die vertrek van dr. Scholtz, is daar 'n „Dames Memorie" uit Piketberg gerig: „Aan de Edele Heeren van het Parlement der Kolonie, Kaap de Goede Hoop" by die Parlement ingedien. Dit was onderteken deur 46 vroue uit die distrik veral van Wittedrift aan die Verlorenvallei, wat vreeslik gekla het oor die verwaarloosde toestand van sowel blankes as gekleurdes op geestelike gebied. Hulle beklemtoon ook die feit: „dat in geheel dit distrik geen enkele Gouvernements School, die elders veelal met die kerk in verband staat, wordt aangetroffen, zoodat de bewoners van dit gewest, niet alleen voor zichzelven verstoken blyven van het Woord en het Licht des Evangeliums, maar ook voor geheel hun opvolgend geslacht van alle maatskaplike en zedelyke opleiding, kweeking en vorming der jeugd, waarvan alleen de wording van gods-

(1) A. Jeffery, Testimonial for Thomas Quirk, September 29th 1864 in S.G.E. 1/21.

dienstige, brave en verlichte Burgers en Burgeressen der
(1)
Kolonie kan verwacht worden.

Volgens die jaarrapport van die S.G.O. in 1866, was 67 kinders gedurende die jaar op die rol van die skool ingeskrywe. Hoe moet ons dan die sin „dat in geheel dit distrik geen enkele Gouvernements School..... wordt aangetroffen“, verstaan? Dit staaf net die bewering wat ons reeds gemaak het dat die lede van die N.G. Kerk, Piketberg, die skool gladnie erken het nie. Die twee vernaamste griewe was natuurlik dat die skool onder die Episkopale kerk gestaan het, en dat die meesters nie Hollands kon doseer nie.

Die klagskrif was dus gemik teen die plaaslike leraar, dr. Scholtz. Dit was feitlik 'n mosie van wantroue in hom. Of dit een van die oorsake was wat hom laat besluit het om sy amp kort daarna neer te lê, weet ons nie.

In Julie 1866 het dr. Scholtz aan die kerkraad bekend gemaak dat hy weens swak gesondheid gaan aftree en op 5 September is aan hom demissie verleen. Op 11 September is sy vandisie gehou en volgens 'n advertensie in De Zuid-Afrikaan, het hy te koop aangebied:- „5 Erven in het beste gedeelte van het dorp, met de daaropstaande gebouwen, allen zeer gerieflik en van de beste materialen gebouwd, twee dezer Erven Zyn beplant met 6,000 Wyngaardstokken die by uitstek opleveren.“ en die volgende losgoed: „1 span gedresserde ezels in goede

(1) A Dreyer: Eeufees-Gedenkboek van die Ned.-Geref. Kerk, Piketberg blss. 32 - 33.

conditie; 1 paar extra kar paarden en 1 extra Rypaard." Ons sien dus dat die predikant 'n hele boerdery aangehou het en sy gemeente verwaarloos het. Ons moet egter onthou dat hy 'n te klein salaris gekry het en gevolglik sy inkomste moes vermeerder.⁽¹⁾

(1) A. Dreyer: Eeufees-Gedenkboek van die Ned.-Geref. Kerk, Piketberg blss. 33 - 34.

HOOFSTUK IV.

KRISISJARE VIR DIE DORPSKOOL VAN PIKETBERG.

1. Nuwe belangstelling in onderwysake.

Met die koms van ds. De Vos as leraar na Piketberg in 1867, is 'n nuwe periode van uitbreiding en vooruitgang ingelei. Gedurende sy vierjarige verblyf aldaar het hy die dorpskool van Piketberg op 'n gesonde basis geplaas, 'n skool op die nuutgestigte dorpie, Porterville geopen, en 'n buiteskool te Velddrift gestig. Omdat hy so baie vir Piketberg beteken het en later as professor aan die Kweekskool van Stellenbosch beroemdheid verwerf het, gee ons die volgende besonderhede aangaande sy voorgeskiedenis.

Ds. P.G.J. de Vos is op 29 Oktober 1842 op die plaas Olifantsberg in die distrik Worcester gebore. In 1859 het hy aan die ou Suid-Afrikaanse Kollege in Kaapstad 'n aanvang gemaak met sy voorbereidende studie tot die Teologiese Kweekskool op Stellenbosch, wat dieselfde jaar geopen is. Nadat hy die kandidaatseksamen te Stellenbosch voltooi het, het hy in 1865, hoofsaaklik terwille van sy gesondheid na Edinburgh in Skotland vertrek.

Op 7 Junie 1866 is hy gelegitimeer en nadat hy nog enige maande die teologiese klasse aan die Utrechtse Hoërskool bygewoon het, is hy na sy vaderland terug. Op 12 September is hy deur die Actuarius gelegitimeer en op 19 Oktober is hy beroep na die vakante gemeente Piketberg. Op 10 Maart 1867 is

hy daar georden en bevestig.

Die gemeente het destyds nog onder die beskerming van die Regering gestaan en het jaarliks £200 uit die staatskas vir die salaris van die predikant ontvang. Hierby het die gemeente £50 bygevoeg, want ds. De Vos het nie kans gesien om die landerye, waarop dr. Scholtz tot 200 mud koring per jaar gewen het, te bewerk nie.

"Toen my, die tegen dit werk als tegen een onoverkomelyk berg opzag, op de eerste kerkvergadering gevraagd werd of ik de uitgestrekte landeryen ging bewerken, moest ik, verbaasd, hen verbasen door daarop te lachen en hen te vragen wie dan de groote gemeente zou bewerken."⁽¹⁾

Die gemeente het destyds uit 3,500 siele bestaan en het op opvoedkundige kerklike en godsdienstige gebied in 'n allertreurigste toestand verkeer. Ds. De Vos het dadelik met jeugdige yver aan die werk gespring om die gemeente op godsdienstige gebied op te hef, en hy het ook sy aandag aan onderwyssake gegee. Uit sy „Herinneringen uit de Eerste Dagen myner Evangeliebediening" wat deur hom te boek gestel is, toe hy byna 80 jaar oud was, kry ons die volgende besonderhede.

„De zaak van het onderwijs."

„Er is nog een zaak waarop ik behoor te wyzen, en dat is hoe 't met het onderwijs der jeugd gesteld was in dat

(1) A Dreyer: Eeufees-Gedenkboek van die Ned.-Geref. Kerk, Piketberg, blss. 35 - 46.

groote schooltje, waarvan de Episcopaalsche "Catechist" de onderwyzer was en waarin er niets aan het Hollandsch gedaan werd. De avond van de dag myner aankomst werd ik uitgenodigd een vergadering over schoolzaken by te wonen. Daar werd meegedeeld dat de Episcopaalsche bisschop aan de schoolcommissie voorgesteld had dat als zy voor de baksteen, het dekriet en het werksvolk zorgen zou hy al het houtwerk, zelfs de meubelen verschaffen zou. Al het gebruik dat hy van het gebouw zou maken zou wezen dat zyn "Catechist" er des Zondags godsdienst in houden zou voor zyn kleine gemeente. Ik dacht: maar waarom is die man zo goed voor Piketberg? Het is byna te goed om te gelooven. Onervaren als ik was kon ik maar myn weg niet zien en ik kende niemand in de vergadering. Eindelijk stond de geneesheer der plaats, Dr. Klaverwyden, een Hollander, op en vroeg of de vergadering niet het plan van 't gebouw zien mocht en ook mocht vernemen op wien het eigendom getransporteerd zou worden? Daar kwam toen de aap uit de mouw: de betekenis van de heele zaak was dat wy de goede bisschop helpen moesten een Episcopaalsche kerkje te bouwen en zyn Catechist zou dan als onderwyser zyn salaris trekken. Wel daar begon toen dadelyk een stryd op schoolgebied die oneindig veel moeite en (1) onangenaamheid veroorzaakte."

(1) A Dreyer: Eeufees-Gedenkboek van die Ned.-Geref. Kerk, Piketberg, blss. 46 - 48.

Die skoolstryd het dus al op die eerste dag begin. Omdat die konsulent op sy jaarlikse vakansie op die strand was, en weens ander onvoorsiene moeilikhede, het dit ses weke geduur voordat ds. De Vos eindelijk op die 10de Maart 1867 georden en bevestig is. Reeds op die eerste kerkraadsvergadering het ds. De Vos die onderwyskwessie bespreek, en op die 18de Maart skryf hy die volgende brief in verband met die saak.

Piquetberg, 18 March 1867.

To the Superintendent General of Education.

I the undersigned, minister of the Dutch Reformed Church of Piquetberg, beg hereby to make application to Government, for aid to a Mission school in this village, in connection with the abovementioned church and under her management.

I may be allowed to state, that since my arrival here about two months ago, I have coöperated with the inhabitants in endeavouring to maintain the undenominational district school of the second class, on the same fair and impartial footing on which it has existed for the last three years, to make up a new guarantee for that purpose and appoint a new school committee but it seemed quite impracticable and the whole has fallen to the ground.

In the meantime it has become quite clear to me that this school did not possess the confidence of the district and could not sufficiently provide for the wants of the locality.

This being the state of things at present, we consider

ourselves called upon to start a mission school on the basis laid down in the Government School Regulations and we are convinced that this will for some time to come, provide more efficiently for the wants of the locality than any other. Most of the parents here are hardly possessed of the means to do anything at all for the education of their children, a large number of them belonging to the coloured and labouring class; the school district is very backward in point of education and as most farmers can not or will not leave their children in school any longer than 6 months or a year, they very naturally desire that that little they can learn should be Dutch.

Although therefore the English language shall be dominant in the school, it shall not entirely exclude the Dutch and only after some time we think, this school may be raised to the standard of a second class school.

The number of children that are likely to attend is atleast 35 or 40, there being no other school in the neighbourhood.

We think of guaranteeing to the teacher for the first year (besides the government grant) the sum of £40, charging 6d per month for each child of the poor and 2/- per child of the more wealthy part of the population.....

The teacher will in all probability be mr. P.J. Theron of Worcester.....

Submitting this to your impartial consideration.

I remain your obe. servant,
(1)

P.G. de Vos.

Dr Langham Dale, wat dr. Ros-Innes in 1859 opgevolg het as S.G.O., het egter taamlik onsimpatiek gereageer teenoor ds. De Vos se voorstel. Uit ds. De Vos se brief van 3 April kry ons die volgende.

"I trust it will not be taken amiss, if I take the liberty to say a few words in reply to your letter of the 26th March.

I confess that I was not aware of the distinction you seem to draw between a church mission school and a mission school. ~~and~~ I meant nothing different from what the Lord Bishop intends to establish, but spoke of it's connection with the D.R. Church because the government regulations demand that a mission school be connected with some church or mission body.

Then I was somewhat surprised to read in your letter the following two sentences: "I am of opinion that one such aided school (U.P.S. 2nd class) is quite sufficient for the village, and again: "I am not aware that the managers intend to discontinue the Public School conducted by Mr. Quirk." I had stated distinctly that this school has been discontinued, a resolution to that affect was taken in a

(1) P.G. de Vos - S.G.E., 18.3.1867, in Miscellaneous Letters to S.G.E. 1/17.

public meeting of the subscribers.

If then the Lord Bishop has anticipated us, we cannot help saying that we are sorry for it, for we are thus cast on our own resources, since a school as he intends to establish, can by no means provide for the wants of the district, not possessing the confidence of any besides the two or three families (in the whole district) which belong to the Episcopalian Church. We must have something else for the public and since among those classes which stand most in need of this, very little interest is taken in the education of their children for that very reason; and since they are for the most part very poor besides, we can hardly do what we ought and like to accomplish on their behalf with government aid.

This is the case in every part of this extensive district and feeling myself called upon in my capacity as minister of the church to which the whole district, with the exception of a few individuals, belongs, to do my utmost to improve this state of things, I ask your powerful support in this matter."⁽¹⁾

2. Stryd op onderwygebied.

Terwyl ds. De Vos gewag het op 'n antwoord van die S.G.O. het die opposisie skielik tot handeling oorgegaan, 'n komitee gekies en 'n nuwe waarborglys opgestel.

(1) P.G. de Vos - S.G.E., 3.4.1867, in Miscellaneous Letters to S.G.E. 1/17.

Ds. De Vos vertel self hiervan een en ander. Hy sê:

„~~Er~~ moest een nieuwe schoolcommissie gekozen worden maar voordat iemand van ons er iets aan doen, kon of zelfs een woord van had hooren zeggen hadden de magistraat, zyn klerk, de hoofdkonstbel en nog een of twee anderen stille-tjies een avond de nieuwe schoolcommissie gekozen, en de Superintendent-Generaal van Onderwys had zulks dadelyk goedgekeurd.

Protesteeren hielp toen niets, en legde men de zaak voor de Coloniale Secretaris dan werd ons schryven de Superintendent-Generaal van Onderwys toegezonden en zyn antwoord was al wat wy terugkregen. Wy waren verplicht een oppositie-school te stichten; en later kregen wy met behulp van onze buitenmensen ook de Goevernmentsschool in onze handen.”⁽¹⁾

Die kommissie wat so skielik geskies is, het bestaan uit die volgende here: Browning, Schoonberg, Doogan, Parrot en Quirk. Laasgenoemde sou tydelik as sekretaris optree. Die komitee het Quirk herkies as onderwyser teen 'n jaarlikse salaris van £50, plus 'n vry onderwyserwoning of 'n ekstra £30 per jaar.⁽²⁾

Dale het die papiere teruggestuur, omdat Browning, die Episkopaalse predikant van Clanwilliam, nie 'n inwoner van

(1) A. Dreyer: Op. Cit., bls. 48.

(2) T. Doogan - S.G.E., 8.4.1867, in Miscellaneous Letters to S.G.E. 1/17.

Piketberg was nie. Op 17 April, het Doogan erken in sy brief, dat Browning nie 'n inwoner van die dorp was nie, maar voeg daarby:

"It was considered that Mr. Browning could exercise sufficient supervision during his periodical visits, with two interested managers on the spot. (1)

Dale het weer die papiere teruggestuur. Parrot se naam verskyn nie op die waarborglys nie, derhalwe kon hy nie op die komitee dien nie. Hy het geen beswaar teen Browning as bestuurder en waarborger nie, slegs teen die feit dat hy twee dae se reis vanaf Piketberg gewoon het. Hy gee aan die hand dat hul nog name aan die lys byvoeg. (2)

In 'n volgende brief, geskrywe op 22 Junie, deel hy die sekretaris van die skoolkomitee, Piketberg mee, dat ds. De Vos en dr. Klaverwyden beswaar gemaak het teen die feit, dat een seksie van die inwoners geen verteenwoordigers op die komitee het nie. Hy voeg daarby: "You will be good enough to give these gentlemen an opportunity to become guarantors and managers." (3)

Mnr. Doogan was taamlik gesteurd oor hierdie bevel. Hy het dadelik aan ds. De Vos en dr. Klaverwyden 'n waarborgvorm gestuur en hul gevra om dit te teken, maar dit het nog

(1) T. Doogan - S.G.E., 17.4.1867 in Miscellaneous Letters to S.G.E. 1/17.

(2) L. Dale - T. Doogan, 25.4.1867, in Miscellaneous Letters to S.G.E. 1/17.

(3) L. Dale - T. Doogan, 22.6.1867, in Miscellaneous Letters to S.G.E. 1/17.

dieselfde dag ongetekend teruggekom. Die vorm was vergesel van 'n brief, waarin ds. De Vos sy saak duidelik uiteensit. Hy skrywe:

"I never intimated a desire to become a guarantor and manager to the District School, nor what it implied that all could be in the committee. I simply quoted the words of the letter received from the Colonial Office; and it is on the strength of that letter that we ask to become subscribers in order to have a vote in the election of a new committee."⁽¹⁾

Die bedoeling van ds. De Vos was duidelik, nl. die verkiesing van 'n nuwe komitee, na behoorlike kennisgewing aan die publiek. Hierdie doel is egter nie verwesenlik nie, want op 5 Julie skrywe Dale aan die Koloniale Sekretaris as volg.

"Mr. de Vos declined by letter to the secretary to become a guarantor or manager and now wishes a public meeting to be held to enable him and others to appoint a new committee.

One public meeting has been already held without any result except increased rivalry and opposition.

A guarantee and other forms required have been furnished by the English Clergyman of the District, the Magistrate, The Clerk of Peace and Messrs Parrot and Hannah, and the same teacher has been retained in office.

I recommend that these Managers be now formally appointed

(1) P.G. de Vos - T. Doogan, 5.7.1867, in Miscellaneous Letters to S.G.E. 1/17.

(1)
by government."

Dit was toe dat ds. De Vos besluit het om 'n opposisie-skool te stig, om also die Anglikane te dwing tot medewerking.

In September stuur Quirk die volgende verslag aan die S.G.O.

Second Class Public School at Piquetberg

average attendance.

<u>15 July</u>	<u>22nd</u>	<u>29th</u>	<u>5th Aug.</u>	<u>12th</u>	<u>19th</u>	<u>26th.</u>
18	21	24	27	24	26	29

(Rainy Weather).

Hy stuur ook 'n lys van name van 20 seuns en 20 dogters wat die skool bywoon. Sover ons van die name kan aflei, was omtrent sewe blanke kinders, die ander was kleurlingkinders (2) en die kinders van vrygestelde slawe.

In Desember skrywe Doogan aan dr. Dale en stuur aan hom geld om boekpryse uit te seek.

"This will spur the children to excel themselves in future. Our school is holding its own notwithstanding determined opposition we have had during the past year." (3)

3. Samewerking en vooruitgang.

Gedurende 1868 het die twee opposisieskole voortbestaan en in Januarie 1869, het die langverwagte dag aangebreek, toe

-
- (1) L. Dale - Colonial Secretary, 5.7.1867, in Miscellaneous Letters to S.G.E. 1/17.
 (2) T. Quirk - S.G.E., 2.9.1867, in Miscellaneous Letters to S.G.E. 1/17.
 (3) T. Doogan - L. Dale, 4.12.1867, in Miscellaneous Letters to S.G.E. 1/17.

ds. De Vos, in medewerking met die nuutaangestelde magistraat, mnr. J. Wrensch, 'n publieke vergadering kon belê vir almal wat in onderwyssake belangstel.

Die vergadering is op 30 Januarie gehou en daar was 'n baie groot opkoms, veral van die buitemense. Die ou komitee het ingewillig om te bedank en die volgende 7 lede is verkies. J. Wrensch, voorsitter.

T. Doogan, Sekretaris en Tesourier.

en as lede Thomas Browning, ds. P.G. de Vos, dr. A. Klaverwyden, J.J. Eksteen en H. Albertyn.

"A guarantee list was atonce opened and a sum of £39 subscribed on the spot and it is anticipated that atleast £75 will be guaranteed towards the support of the school." (1)

Op 21 April doen die nuwe sekretaris, mnr. J. Zoer, aansoek om 'n verhoogde toelae van £75: "There being now already since the amalgamation took place on the 5th inst. 27 white children, exclusive of coloured in actual attendance and more whites are expected. Mr. Quirk has been (2) unanimously reappointed as teacher."

Ons merk dadelik op dat die blanke kinders van die distrik ook begin het om die skool by te woon. Met die samestelling was die getal alreeds 27 en die komitee het nog baie meer verwag. Daar is ook spesiale reëls opgestel om

(1) J. Wrensch - S.G.E., 2.2.1869, in Letters Received by S.G.E. 1/21.

(2) J. Toer - S.G.E., 21.4.1869, in Letters Received by S.G.E. 1/21.

bywoning gereeld te maak en volgens reël 11, het die komitee ook segregasie toegepas. Kleurlingkinders sou nie langer in die dagskool toegelaat word nie, maar in die vrye aandskool.

Ons gee die reëls hier aan:

Rules and Regulations from 1st April, 1869.

- (1) The committee shall consist of 7 members.
- (2) A sum of £75 p.a. shall be gauranteed to the school.
- (3) Mr. T. Quirk shall be the teacher for the next three years.
- (4) That the school hours be as follows. In Summer, viz from 1st October to 1st April, from $\frac{1}{2}$ past 8 tot 11 o'clock, and from $\frac{1}{2}$ past 1 tot 3 p.m. In Winter from 1st April to 1 October, 9 am. tot 11.30 a.m. and 1.30 p.m. to 3.30 p.m.
- (5) That the school shall be open to the inspection of all parents, but no interference with the discipline will be allowed except through the committee.
- (6) An examination of the school will take place at least twice in each year before the Christmas and June vacations, one month previous notice to the teacher being given.
- (7) No child may absent itself without Notice being given to the Teacher, except in cases of sickness, and one months previous notice to be given in the event of a child being withdrawn from the school.
- (8) Books kept by the teacher shall be supplied at cost price to the children.
- (9) No books but those approved by the committee will be allowed to be used in the school.

(10) That for and in respect to each child of those persons who have not signed the Guarantee List to an amount of £2.10, a fee of 2/6 for each child per month shall be paid in advance.

(11) That it shall be entirely at the option of the committee to admit any child in the dayschool.

(12) 4 members shall form a quorum.

(13) Chairman has power to call special meetings, otherwise meetings shall be held quarterly.

(14) The committee shall appoint a Treasurer and Secretary.

(15) The Treasurer has to collect all money and pay teacher quarterly at £75 per annum.

5th day of June, 1869

(1)

J. Zoer (sec.)

Heelwaarskynlik het die komitee verwag dat die S.G.O. of die Koloniale Sekretaris beswaar sou maak teen die segregasie-beleid wat hul ingevoer het, want op 7 Junie skryf die sekretaris die volgende brief aan die S.G.O.

"I have omitted to state that the Committee in framing rule no. 11, did so, having in view the fact that there is a free nightschool in this place of which any parent may avail himself."
(2)

Hierdie huishoudelike reël het egter geen opspraak verwek

(1) J. Zoer - S.G.E., 5.6.1869, in Letters Received by S.G.E. 1/21.

(2) J. Zoer - S.G.E., 7.6.1869, in Letters Received by S.G.E. 1/21.

nie, terwyl 'n ernstige haakplek ontstaan het op 'n plek waar die komitee dit glad nie verwag het nie. Soos reeds vermeld, het die komitee aansoek gedoen om die Regeringstoelaag na £75 per jaar verhoog te kry. Volgens die Onderwyswet van 1865, wat toe in werking was, is Staatsteun aan alle skole op die £ vir £ beginsel toegestaan. Dit het beteken dat die salaris vir die onderwyser gevind moes word uit 'n gelyke bedrag van die kant van die Regering en 'n plaaslike bydrae, terwyl die orige onkoste deur die plaaslike belanghebbendes (1) gedra sou moes word.

Die rede waarom die komitee gewillig was om hul bydrae te verhoog, was om 'n onderwyser by te huur om Hollands te doseer. Die Regering het die verhoogde toelae goedgekeur. Met die voltooiing van die nodige vorms, het die komitee die naam van die onderwyser ingevul as T. Quirk, en hul waarborg as £75 per jaar + £50 huistoelaag per jaar. Mnr. K. de Eint, die plaaslike koster en orrelis is aangestel as onderwyser vir Hollands en Bybelgeskiedenis. Toe die eerste kwartaal verstryk het, word Quirk betaal teen 'n salaris van £150 per jaar, terwyl daar geen vergoeding vir De Lint was nie.

Die komitee het allerhande pogings aangewend om uit die verknorsing, waarin hul onwetend beland het te kom. Ds. De Vos skryf aan die S.G.O.

"We have applied in vain to the Lord Bishop and the

(1) P.S. du Toit: Onderwys in Kaapland 1652 - 1939, blss. 95 - 96.

Divisional Council for aid. The grant was raised from £50 to £75 with the idea of having a second teacher, now we discover that the £150 can not be divided. Mr. Quirk does not understand Dutch sufficiently well to instruct it.

Either we must have but one teacher who can give instruction in both languages or the grant should be divided on the basis of £50 for the headmaster and £25 for the assistant." (1)

Dr. Dale was baie simpatiek, maar kon ook nie die moeilikheid oplos nie. Hy antwoord as volg:

"I have no power to cancel the existing engagements. If it is necessary to have Dutch Translation Classes, I consider that an hour's attendance three times a week after the ordinary school hours is quite sufficient, and such services do not require any large salary." (2)

Hierdie wenk is eers as onprakties beskou. Die komitee was nie tevrede met drie uur Hollands per week nie. Die Boere het verwag dat Hollands ingevoer sou word as 'n skoolvak, nie as 'n byvak nie. En waar sou die geld vir 'n ekstra onderwyser gevind word?

Quirk het egter 'n bietjie tegemoetkomendheid getoon en ingewillig om met 'n salaris van £135 per jaar tevrede te wees, en die komitee sou £25 per jaar aan De Lint betaal as deeltydse onderwyser van Hollands en Bybelgeskiedenis.

(1) P.G. de Vos - S.G.E., 13.8.1869, in Letters Received by S.G.E. 1/21.

(2) L. Dale - P.G. de Vos, 30.8.1869, in Letters Received by S.G.E. 1/21.

(1)

Die komitee self sou sôre vir did ekstra £10.

Hierdie oplossing was die beste onder omstandighede, al het dit nie algehele bevrediging gegee nie. Die twee onderwysers het goed saamgewerk en die skool het werk van 'n hoë gehalte gelewer, soos die Rapport van 1870 aandui. Dit lui as volg:-

REPORT OF THE S.G.E., 1870.

Piketberg - 2nd class Undenominational Public School. Grant £75 per annum. Room good; well furnished; one male teacher; one female assistant; present 28 children; absent 2.

Class 1 - 7 present; read Collier's British History; fluently, and answer questions on the subject matter; write difficult passages to dictation without mistake, 4; examined in the elementary rules of arithmetic up to vulgar and decimal fractions; work satisfactory; exercised in Grammar, English composition, history (England), and geography. The standard of the work is high. One learns geometry; and there is a Latin class.

Classes II and III Read English fairly; transcribe neatly on slate; spell pretty well; repeat tables; begin geography.

There is a class of 12 for the study of Dutch language, which assembles daily from 8 tot 9 and again in the afternoon. Bible history is included in the Cutch course." (2)

(1) P.G. de Vos - S.G.E., 9.9.1869, in Letters Received by S.G.E. 1/21.

(2) Report of the S.G.E., 1870, bls. 140.

Volgens die S.G.O. het die skool werk van 'n hoë gehalte gelewer. Dit was 'n pluimpie vir Quirk. Dr. Dale sê egter niks van De Lint se Hollandse klas nie. Miskien het hy homself nie bevoegd gevoel om hul, in 'n, vir hom vreemde taal, te toets nie.

Daar is egter nog een opmerking om te maak. Die rapport maak melding van 'n vroulike assistente. Sover ons kon nagaan was Quirk die onderwyser en hy was bygestaan deur De Lint as deeltydse onderwyser van Hollands en Bybelgeskiedenis.

Die Eeufeesboek het egter die probleem opgelos. Daarin lees ons as volg:-

„Nederlands as vak is tydens die Engelse meesters deur die koster van die gemeente gedoseer. In hierdie verband word die naam van sekere Mnr. De Lint genoem, vir wie Mev. Prof. P.G.J. de Vos, destyds predikantsvrou van Piketberg, behulp-⁽¹⁾saam was tydens sy siekteverlof.”

Ons veronderstel dus dat mev. De Vos waargeneem het, tydens dr. Dale se besoek.

In 1871 het ds. De Vos, na 'n vierjarige verblyf te Piketberg 'n beroep na Caledon aangeneem. Op 14 Maart het die gemeente swaar afskeid van haar geliefde leraar en sy gade geneem. Nadat hy nege jaar te Caledon en drie jaar te Riversdal gearbei het, is hy in 1883 aangestel as professor aan die Kweekskool, Stellenbosch. Na 'n geseerde professoraat van

(1) A. Dreyer: Eeufees-Gedenkboek van die Ned.-Geref. Kerk, Piketberg, blss. 99 - 100.

36 jaar het hy in 1919 sy emeritaat weens hoë ouderdom en swak gesondheid aanvaar. Op 1 Oktober 1937 is hy op die hoë ouderdom (1) van byna 89 jaar die ewige rus in.

Op geestelike sowel as opvoedkundige gebied het prof. P.G.J. de Vos baie vir Piketberg tot stand gebring. Gedurende sy vierjarige verblyf het hy skoolsake in die reïne gebring. Hy het nie geskroom om die stryd te aanvaar nie, maar toe hy, met behulp van die buitemens, die mag in sy hande gehad het, het hy samewerking verkies bo eie mag.

Dit was 'n grootmoedige daad, waarvoor ware opvoeders hom altyd sal eer.

In sy reeds aangehaalde „Herinneringen” het hy in 1919, die volgende oor Piketberg geskrywe:-

„Myn werk aldaar in die vier jaren was veel, grootendeels soals myn opvolger later aan my schreef maar „fondament leggen” en van het fundament wordt weleens niet veel gezien (2) doch hy verzekerde my dat er veel zegen op 't werk had gerust.”

Dat die fundamente wel deeglik gelê was, kan ons aflei uit tabel III.

Gedurende 1868 (die jaar voor samewerking) is die skool bygewoon deur 61 kinders, hiervan was heel waarskynlik - 80% nie-blankes, (sien Inspeksierapport 1858) en Hollands is gedoseer aan 0 kinders.

(1) A. Dreyer: Op. Cit., blss. 51 - 53.

(2) A. Dreyer: Op. Cit., bls. 50.

Gedurende die jare 1869 - 71 is die skool bygewoon deur 66, 46 en 53 kinders (almal Blankes) en 10, 17 en 26 resp. leer Hollands. Die nie-blankes het die vrye-aandskool bygewoon.

Die totale opbrengs vir onderwys gedurende 1868 was £130, teenoor £154-2-6; £210-15-2 en £202-10-3 resp. gedurende 1869, 1870 en 1871 resp.

In 1868 het die publiek die som van £80 spandeer aan onderwys, terwyl hul in 1871 'n bydrae van £127-10-3 gelewer het. Hierdie syfers getuig dus van nuwe belangstelling in die onderwyssake te Piketberg.

TABEL III

Report of the S.G.E..	1868	1869	1870	1871
Amount of Grant	£50	£75	£75	£75
" " " actually issued	£50	£68-15	£75	£75
Voluntary Contributions	£80	£84-2-6	£79-1-3	£80-8-9
School Fees	-	£1-5	£1-5	£2
From other Sources	-	-	£55-8-11	£45-1-6
Total	£130	£154-2-6	£210-15-2	£202-10-3
Rate of School fee	-	2/6 per mth	2/6 "	2/6 "
No. on the Roll, Boys	34	30	17	22
" " " " Girls	27	36	29	31
" " " " Total	61	66	46	53
Average attendance for past year	29	30	29	29
No. learn. to read Eng.	61	66	46	53
" " " " Dutch	0	10	17	26
" " " " write from Copy	27	39	35	36
No. " Arithmetic simple Rules	21	23	18	21
No. 1. Arithm. Higher Rules	2	19	15	32
No. learn. Geometry	-	-	1	1
" " Algebra	2	2	1	1
" " Geography	31	29	32	34
" " History	4	11	8	-
" " Engl. Gram & Com.	11	17	12	9
" " Latin	2	3	7	9
" " Infant lessons	-	10	12	7
Master	1	1	1	1
Assistant	1	1	1	1

HOOFSTUK VI.

NUWE BELANGSTELLING IN KLEURLINGONDERWYS.

1. Stigting van 'n Sendingskool.

Ds. C. Rabie was soos sy voorganger 'n seun van die gemeente Worcester. Hy is op 5 November 1845 aan die Wilgerivier ook Nuy genoem, gebore. Hy het eers op die plaas van sy ouers skoolgegaan en toe hy dertien jaar oud was, is hy in die kos-skool onder mnr. A.N. Rowan op Worcester geplaas. Later het hy na Paarl gegaan waar hy hom in die destydse Gimnasium van ds. Van der Lingen verder op sy studies toegelê het. In 1866 het hy die admissie-eksamen afgelê en sy teologiese studies in die Kweekskool onder die twee eerste hooglerare Murray en Hofmeyr voltooi.

Na sy legitimasie in 1870 het hy die beroep na Piketberg aangeneem. Op 27 Augustus 1871 is hy op Piketberg deur die publiek ingehaal en die heer J.F. Wensch, die magistraat, het hom en sy vrou namens die publiek welkom geheet en 'n adres voorgelees.

Uit sy „Herinneringen“ kry ons die volgende interssante besonderhede oor daardie dae.

„Wy bleven de eerste dag by de magistraat aan huis tot-dat de Pastorie in orde zou gebracht zyn. De bevestigingsrede werd door de Konsulent, Ds. Moorrees van Zwartland gehouden. Ds. W. Murray van Worcester nam deel aan de Handoplegging.

De kerk was kruisvormig, met mistvloer en zonder plafond.

Een klein muziekinstrument werd bespeeld door een dik maar knappe Hollander, die heer K. de Lint, die zowel koster as orrelis was.

Gedurende de eerste dagen onzer bediening hadden wy het zeer ongerieflik, want er was geen bakker of slagter op het dorp. Gelukkig kwam een ouderlingsvrou, Mev. Liebenberg, met brood en vlees. De pastorie-tuin was een slangnest, terwyl bavianen soms van de berg afkwamen en de vruchtebomen vernielden. Dit alles kwam ons nog al heel prettig voor en al voelende kwamen wy terecht, hoewel die bavianen om ons niet zo prettig waren." (1)

Gelukkig vir Piketberg het ds. Rabie beantwoord aan die hoë eise wat die jong en uitgestrekte gemeente aan hom gestel het, en was hy 'n waardige opvolger van ds. De Vos.

Ook op onderwysgebied het hy groot belangstelling getoon en hy het hom veral geroepe gevoel om 'n sendingskool te open vir die kinders van kleurlinge en vrygestelde slawe.

Gedurende 1873 het ds. Rabie die wenslikheid van die stigting van 'n Sendingskool met die kerkraad bespreek en hul medewerking en ondersteuning verkry. Teen die einde van die jaar was sake so ver gevorder dat hy die volgende brief aan die S.G.O. kon skrywe.

"As the Board of Church wardens of the Dutch Ref. Church at Piquetberg is fully convinced of the necessity

(1) A. Dreyer: Eeuwees-Gedenkboek van die Ned.-Geref. Kerk, Piketberg. blss. 53 - 55.

of having a Mission School for those children, who are not able to attend the Public School in this place, it has resolved to solicit Government for aid.

I beg at the same time to inform you that certain two Misses Hartogh's, who are not inexperienced in teaching, have made application as teachers for the same should you be disposed to grant our request which we sincerely hope, you will greatly oblige."⁽¹⁾

Hierop het dr. Dale geantwoord dat hy gewillig was om 'n toelaag van £30 aan te beveel, mits die kerkraad sôre vir 'n geskikte skoolgebou, behoorlik gemeubeleerd.⁽²⁾

Dit het ds. Rabie geluk om 'n geskikte gebou in die hande te kry en in Maart 1874 kon hy aan die S.G.O. rapporteer dat alles gereed was en dat die skool met die aanvang van die volgende kwartaal geopen sou word.⁽³⁾

Die Sendingskool wat uitsluitlik gestig is, om in die behoefte van die nie-blanke bevolking van Piketberg te voorsien, is op 16 April 1874 geopen.⁽⁴⁾

Volgens die verslag van die onderwyseres, mej. E. Hartogh, is dit bygewoon deur 14 manlike en 27 vroulike gekleurde kinders.⁽⁵⁾

-
- (1) C. Rabie - S.G.E., 22.12.1873, in Letters Received by S.G.E. 1/29.
(2) L. Dale - C. Rabie, 24.12.1873, in Letters Received by S.G.E. 1/29.
(3) C. Rabie - S.G.E., 2.3.1874, in Letters Received by S.G.E. 1/31.
(4) C. Rabie - S.G.E., 16.4.1874, in Letters Received by S.G.E. 1/31.
(5) E. Hartogh - S.G.E., 17.9.1874, in Letters Received by S.G.E. 1/31.

Kort hierna het ds. Rabie 'n geskikter skoolgebou, wat ook as kerk kon gebruik word, vir die som van £100 gekoop en 'n kleurlinggemeente van 70 lidmate gestig. (1)

Die Nederduits Gereformeerde Kerk van Piketberg, onder leiding van ds. Rabie het dus nie alleen in die opvoeding nie, maar ook in die geestelikheid van die kleurlinge belangstel.

Mej. E. Hartogh het as onderwyseres aangebly tot aan die einde van 1879, en goeie werk gelewer. In Januarie 1880 het ds. Rabie by die S.G.O. aanbeveel dat mej. Johanna van Ellewee in die vakante betrekking aangestel sou word. Sy was 'n onderwyseres in die distrik Clanwilliam en het daar £60 met vrye inwoning per jaar verdien, maar omdat haar moeder op Piketberg gewoon het, en baie sielik was, sou sy met 'n salaris van £55 per jaar tevrede wees. (2)

Sy is toe aangestel en ook onder haar toesig het die skool mooi gevorder, soos ons in Tabel IV kan sien.

(1) A. Dreyer: Op. Cit. blss. 57 - 58.

(2) C. Rabie - S.G.E., 12.1.1880, in Letters Received by S.G.E. 1/54.

TABEL IVMission School, Dutch Church, Piquetberg.

Report of the S.G.E.	1875	1877	1879	1881
Amount of Grant	£30	£30	£30	£30
" " " actually issued	£30	£30	£30	£30
Voluntary Contributions	£3	-	£6	-
School Fees	-	-	-	-
From other sources	£25-8	£25	£9	£25
Total	£58-8	£55	£45	£55
Rate of School Fee	Nil	-	-	-
No. on Roll, Boys	15	23	21	24
" " " Girls	29	40	33	38
" " " Total	44	63	54	62
Average Attendance	32	23	23	31
No. Learning to read English	6	10	8	27
" " " " Dutch	42	25	21	39
" " " write from Copy	13	20	21	28
" " Arithmetic Simple Rules	25	22	13	57
" " Higher Higher Rules	6	3	8	5
" " Geography	-	17	8	28
" " History	-	4	-	-
" " English Gram. & Comps.	-	-	-	-
" " Sewing	-	-	-	-
" " Infant Lessons	-	28	26	23
Mistress	1	1	1	1

2. Vordering van die Publieke skool.

Intussen het die Publieke Skool van Piquetberg, onder Quirk, bygestaan deur De Lint, bevredigende werk gelewer en was die groot meerderheid van die publiek met die toestand van sake tevrede. Met die verkiesing van 'n komitee wat vanaf April 1872 tot Maart 1875 sou optree, het daar geen noemenswaardige veranderings plaasgevind nie. Quirk is weer aangestel en die komitee het £75, plus £30 of 'n vry huis as hul deel gewaarborg en £25 vir De Lint as deeltydse onderwyser.

Ook die reëls deur die vorige komitee opgestel, het van krag gebly. Om ouers wat die waarborglys geteken het, en geen kinders van skoolgaande ouderdom gehad het nie, tegemoet te kom, is reël 16 bygevoeg. Dit lees as volg:

"That persons subscribing to the Amount of £2-10 and upwards, shall have the right of sending two children of poor people, if they have none of their own."⁽¹⁾

In 1872 het die Koloniale Sekretaris vir die eerste keer inspekteurs aangestel om die S.G.O. behulpsaam te wees, met die gevolg dat 'n baie groter aantal skole jaarliks geïnspekteer kon word.⁽²⁾

Die heer A.N. Rowan, gewese hoof van Worcester, en onderwyser van ds. Rabie het dan ook in 1872 die skool van Piquetberg kom inspekteer, en weereens het die skool 'n goeie rapport gekry.

Dit lui as volg:-

Report of the S.G.E., 1872.

Piquetberg - Class II. Order A. Teacher Mr. Quirk.

The Dutch classes are taught by Mr. De Lint. One room, large, well lighted and well ventilated; fairly furnished. On the books 17 boys and 24 girls. Present, 15 boys and 20 girls. Classes 5.

Class I - Present 2 boys and 2 girls; read Collier's

(1) J. Zoer - S.G.E., 9.12.1871, in Letters Received by S.G.E. 1/27.

(2) P.S. du Toit: Onderwys in Kaapland 1652 - 1939, bls. 22.

British History very well; examined in Morell's Grammar and Analysis, English composition, British history, geography (along with Class II), vulgar and decimal fractions; 2 translate and parse simple sentences in Latin very well; write copy neatly. Standard of this class high.

Class II - 1 boy and 3 girls; spell and read Nelson's Junior Reader, no. II fairly; write English to dictation well; spell and read Dutch (Volksleesboek) well; translate from Dutch into English, and vice versa, tolerably; geography, along with Class I; write copy neatly; work compound rules fairly.

Class IV - 1 boy and 5 girls; spell and read Step by Step tolerably; write copy neatly.

Class V - 6 boys and 2 girls; spell and read Step by Step tolerably; begin to write copy.

(1)
A well-conducted school.

Hierdie rapport bevestig dus die bevinding van die S.G.O. in 1870. Dit is ook in soverre interessant, dat dit ons 'n eerste kritiek gee oor die werk van De Lint as Hollandse onderwyser.

Gedurende 1873 het niks noemenswaardig i.v.m. die Publieke Skool van Piketberg voorgeval nie. Die korrespondensie wat in die Staatsargief, Kaapstad aangetref word, handel hoofsaaklik oor die reeds gemelde stigting van die Sendingskool

(1) Report of the S.G.E., 1872, Appendix III, bls. XIV.

vir kleurlinge.

Op 16 April 1874 egter, skryf Quirk 'n interessante brief aan die S.G.O. Hy voorspel dat die skool nie op die gehandhaafde hoë peil sal kan bly voortbestaan nie en dat die publiek van Piketberg nie weer £75 en £25 resp. aan die twee onderwysers sal kan waarborg nie. Die buitemense sou slegs een onderwyser wat beide tale kan doseer, verkies. Ons dink egter, dat Quirk self na 'n verandering van standplaas en promosie verlang het.

Ter staving van hierdie bewering, kwoteer ons die volgende uit sy brief:-

"As I have been residing at Piquetberg for upwards of ten years I should like very much to remove to another sphere of duty upon, or at any time before, the expiration of the present guarantee on the 31st March 1875.

I therefore beg to request that you will kindly use your influence to have me appointed to one of the superior 2nd class Public Schools in the Western or Eastern Province, where living is not very expensive; and I think a school somewhere in the latter Province would suit me better as less Dutch is spoken there.

I believe some are desirous of obtaining the services of a man who can give lessons in Dutch after the ordinary school hours in order to save part or the whole of the twenty-five pounds now paid annually to the Dutch teacher." (1)

(1) T. Quirk - S.G.E., 16.4.1874, in Letters Received by S.G.E. 1/31.

Dale was nogal simpatiek gesind teenoor sy getroue en knap onderwyser en antwoord as volg:-

"I shall keep your wish in remembrance whenever a
(1)
suitable vacancy occurs."

3. Promosie vir Thomas Quirk.

In Oktober deel Quirk die S.G.O. mee, dat hy van plan was om na Mosselbaai te appliseer en hy versoek hom vriendelik om 'n paar gedrukte kopië van die jongste onderwys-rapporte van Piketberg aan hom te stuur. Vermoedelik wou hy dit by sy applikasie insluit. Hy vra ook dat die S.G.O.
(2)
'n goeie woordjie vir hom moet doen as dit moontlik is.

Quirk se applikasie was suksesvol. Op 19 November 1874 rapporteer hy aan die S.G.O. dat hy die aanstelling gekry het en dat hy in Januarie 1875 na Mosselbaai gaan verhuis om daar die betrekking van hoofonderwyser te aan-
(3)
vaar.

Gedurende die 12 jaar (Junie 1862 - Des. 1874) wat Quirk onderwyser te Piketberg was, het die onderwys 'n geweldige ontwikkeling ondergaan. Inplaas van die een skooltjie, waarin gekleurdes oorheers het, en slegs Engels doseer was, het daar toe twee aparte skole bestaan en Engels sowel as Hollands is daarin onderwys.

(3.) T. Quirk - S.G.E., 19.10.1874, in Letters Received by S.G.E. 1/31.

(1) L. Dale - T. Quirk, 18.4.1874, in Letters Received by S.G.E. 1/31.

(2) T. Quirk - S.G.E., 21.10.1874, in Letters Received by S.G.E. 1/31.

Tog het die publiek met gemengde gevoelens afskeid van hom geneem. Omdat hy nie die Hollandse taal magtig was nie, het die distriksmense nie baie van hom gehou nie. Die feit bly egter staan dat hy 'n hardwerkende en deeglike onderwyser was en baie vir Piketberg op onderwysgebied gedoen het.

As ons Tabel V, wat 'n oorsig van skoolsake gedurende die laaste driejaar onder Quirk gee, goed bestudeer, dan merk ons op dat die Totale inkomste 'n dalende rigting vertoon. In 1872 was dit £225-3-10 teenoor £209-18-7 in 1874. Die getal op die rol en die gemiddelde bywoning toon egter 'n vermeerdering aan.

Quirk het dus die Publieke Skool van Piketberg in 'n goeie toestand agtergelaat en sy opvolger kon voortbou op sy fondamente.

TABEL VPiquetberg U.P.S. second class.

Report of the S.G.E. for	1872	1873	1874
Amount of Grant	£75	£75	£75
" " " actually issued	£75	£75	£75
Voluntary Contributions	£82-15-9	£86	£82-1-10
School Fees	£4	£5-10	£4-17-6
From other sources	£63-8-1	£54-6-9	£48-0-3
Total	£225-3-10	£221-2-9	£209-18-7
Rate of School Fee	2/6 p.m.		
No. on the Roll, Boys	24	24	27
" " " " , Girls	35	35	37
" " " " Total	59	59	64
Average Attendance	31	34	33
No. learning to read English	59	59	59
" " " " Dutch	28	29	40
" " " write from Copy	35	40	44
" " Arithmetic Simple Rules	23	32	24
" " " Higher Rules	12	13	22
" " Geometry	-	3	4
" " Algebra	4	4	4
" " Geography	28	24	37
" " History	5	9	12
" " English Gram. & Comp.	5	14	25
" " Latin	4	2	3
" " Greek	-	-	-
" " Infant Lessons	35	44	42

HOOFSTUK VI.VERHOOGDE STATUS VIR DIE PUBLIEKE SKOOL VAN PIKETBERG.1. W.J.H. Wilson as hoof.

Na die bedanking van Quirk, het die komitee dadelik die vakante pos geadverteer en spoedig het die applikasies begin inkom.

Reeds op 28 Desember 1874 doen ds. Rabie navraag by die S.G.O. oor die volgende applikante, nl. C. Villet van Humansdorp, Pocock van Clanwilliam en W. de Kock, Malmesbury, vooreen van die skool „Nut van 't Algemeen,” Hy vra of hulle goed genoeg gekwalifiseerd is vir die Tweedeklas skool van Piketberg. Sy brief lui verder as volg:-

„In case Mr. de Kock's appointment will be approved by the Government I think the farmers will take more interest in the school than they have done hitherto.”⁽¹⁾

Die komitee was dus vasbeslote om hierdie keer 'n onderwyser aan te stel wat beide tale magtig was. In sy brief van 2 Januarie 1875 beklemtoon ds. Rabie weer hierdie vereiste.

„If possible we should like one who understands Dutch at the same time.” Hy moet selfs genoeg Hollands ken, „to conduct a Translation class.”

Verder deel ds. Rabie mee dat die komitee reeds 9 aansoeke ontvang het, en hy stuur die name en bevoegdhede van

(1) C. Rabie - S.G.E., 28.12.1874, in Letters Received by S.G.E. 1/31.

6 applikante wat die komitee as die geskikstes beskou. Bo-aan die lys was die naam van William James Hugh Wilson, assistent-
(1)
onderwyser van Malmesbury.

Hierop het dr. Dale geantwoord:

"I consider Mr. Wilson to be the most suitable of the
(2)
various applicants."

Hierdie aanbeveling het net in die kraam van die komitee gepas, want Wilson het tenvolle aan die vereistes wat hul gestel het, voldoen. Hy kon sowel Hollands as Engels doseer. Dit is nodeloos om hier by te voeg dat die komitee hom dadelik benoem het as die nuwe hoof van die Tweedeklas skool van Piketberg. Voorlopig sou De Lint aanbly as hulp, tot tyd en wyl die komitee 'n assistente kon aanstel. Wilson moes egter eers driemaande aanbly na hy sy kennisgewing ingedien het op Malmesbury en kon gevolglik eers in April sy nuwe betrekking aanvaar.

Gedurende Februarie is die nuwe komitee, wat skoolsake vir die volgende driejarige termyn sou behartig, as volg saamgestel. Die magistraat, J.D. Hugo was voorsitter en G.H. Parrot, afdelingsraadsekretaris, sou as sekretaris van die komitee optree. Die ander lede het bestaan uit die volgende: C. Rabie, A.J. Wiid, C.J. Liebenberg, J. Zoer, J.J. Eksteen, R. Grisold, J.P.E. Versveld, P. Kirsten en

(1) C. Rabie - S.G.E., 2.1.1875, in Letters Received by S.G.E. 1/34.

(2) L. Dale - C. Rabie, 7.1.1875, in Letters Received by S.G.E. 1/34.

J. Dommissie.

Mnr. Wilson is aangestel as hoof met 'n salaris van £150 per jaar, plus 'n vry huis of £30. Die reëls van die vorige komitee het van krag gebly met die een uitsondering wat as volg gelui het. Tensy 'n ouer die waarborglys, tot 'n bedrag van tenminste £5 onderteken het, moes hy 5/- per maand betaal aan skoolgeld. Vroeër was dit £2-10 en 2/6 resp. (1)

Op 1 Julie 1876 is mej. Phoebe Jane Parrot, een van die oudleerlinge van Piketberg, wat kort vantevore in die „Elementary Teachers Examination" geslaag het, aangestel as voltydse assistente om Wilson behulpsaam te wees. Sy sou 'n salaris van £60 per jaar verdien, waarvan die komitee £30 moes waarborg. (2)

2. Opleiding van kwekelingonderwysers te Piketberg.

Reeds met sy aanstelling as S.G.O. in 1859, het dr. Dale beseef dat daar 'n groot tekort aan opgeleide onderwysers in die Kolonie was. Hy het gevolglik dadelik stappe geneem om die kwekelingstelsel op 'n gesonde grondslag te plaas. Die Regering was egter onsimpatiek gesind teenoor sy skema en het nie die nodige fondse voorsien nie, met die gevolg dat dit in 1864 doodgeloop het.

Die onderwyswet van 1865 het egter voorsiening gemaak vir die opleiding van kwekelingonderwysers, maar dit sou

(1) G.H. Parrot - S.G.E., 24.2.1875, in Letters Received by S.G.E. 1/34.

(2) G.H. Parrot - S.G.E., 18.7.1876, in Letters Received by S.G.E. 1/38.

voortaan beperk wees tot Sendingskole. In 1874 is hierdie beperking egter afgeskaf, en nuwe regulasies wat die opleiding in Eerste- en Tweedeklas skole moontlik gemaak het, is opgestel.⁽¹⁾

Die kursus het aanvanklik oor 5 jaar gestrek, dog in 1874 is dit verander tot 3 jaar. In skole waar hierdie opleiding gegee is, moes die onderwysers minstens een uur elke dag, buite skoolure, aan die kwekelingonderwysers onderrig gee in die volgende eksamenvakke:- nl. Engels, lees, skrywe, rekenkunde, en skoolbeheer, met Hollands of Kaffertaal as opsionele vakke.⁽²⁾

Sover ons kan nagaan, was Phoebe Parrot die eerste oudleerling van Piketberg wat in die „Teachers Elementary Certificate" geslaag het. Ongelukkig kan ons nie vasstel waar sy haar opleiding gekry het nie. Op 14 Februarie 1876 stuur sy vanaf Piketberg, 7/6 aan die S.G.O. as inskrywingsgeld vir genoemde eksamen.⁽³⁾

Sy moes die eksamen in Kaapstad gaan aflê, maar het probeer reëlings tref met die plaaslike magistraat, J.D. Hugo, om dit op Piketberg af te skrywe. Die S.G.O. wou dit egter nie toelaat nie, daar tenminste 3 kandidate nodig was om 'n eksamensentrum te vorm. So 'n sentrum is toe egter te

(1) P.S. du Toit: Onderwys in Kaapland 1652 - 1939 blss. 105 - 106

(2) E.G. Malherbe: Education in South Africa, bls. 147.

(3) P. Parrot - S.G.E., 14.2.1876, in Letters Received by S.G.E. 1/38.

Clanwilliam gestig en sy het gevolglik die eksamen daar
(1)
gaan aflê.

Volgens die lys van geslaagde kandidate wat in die
S.G.O. Rapport van 1879 herdruk is, het sy met onderskeiding
(2)
geslaag. Dit is dus ook geen wonder dat die plaaslike
komitee haar dadelik, na die bekendmaking van die uitslae,
'n pos as assistente aangebied het nie.

Die komitee het in 1877 ook begin belangstel in die
opleiding van kwekelingonderwysers en gevolglik skryf ds.
Rabie op 28 Desember die volgende brief aan die S.G.O.

"Regarding the appointment of Pupil Teachers - Will
the Government approve of the appointment of such pupils in
ou school at Piquetberg and of which number. Will the term
of 3 years be binding for those who may pass in a year, or
(3)
say 2 years? Will anyone be admitted?"

Die S.G.O. het die versoek van Piketberg toegestaan
en gedurende September 1878, het twee leerlinge, Elizabeth
Gertrude Doogan en Hendrik G. Visser hulle vir die kursus
(4)
ingeskrywe.

Dat daar egter meer kwekelingonderwysers die kursus op
Piketberg bygewoon het, word deur die volgende briewe bewys.

-
- (1) P. Parrot - S.G.E., 23.3.1876, in Letters Received by
S.G.E. 1/38.
(2) Report of the S.G.E., 1879, Appendix D. bls. 319.
(3) C. Rabie - S.G.E., 28.12.1877, in Letters Received by
S.G.E. 1/42.
(4) E.G. Doogan - School Committee, 17.9.1878, in Letters
Received by S.G.E. 1/42.

Op 24 Julie 1879 gee De Lint kennis aan die S.G.O. dat mejj. Hendrika Alida Dommisse en Elizabeth Gertrude Doogan hulle wou inskrywe vir die onderwyserseksamen wat te Welling-
(1)
ton gehou sou word.

En op 16 Februarie 1880 rapporteer Wilson as volg aan die S.G.O.

"I beg to state that at present there is only one pupil teacher Iris Doogan in actual attendance. The other C.J.N. Visser has almost recovered from an attack of Measles and is
(2)
expected back daily."

Tot dusver is die volgende name genoem; Elizabeth G. Doogan, Hendrik G. Visser, Hendrika A. Dommisse, Iris Doogan en C.J.N. Visser. Elizabeth Doogan het gedruip in 1879 en was veronderstel om tuis te werk vir die volgende eksamen. Dat sy haar onderwyser egter teleurgestel het, kan ons aflei uit die volgende brief:-

"Miss E. Doogan, one of the Pupil Teachers of the Piquetberg Public school has notified her intention of resigning - she wishes to better herself - by getting married - as well as to support her mother, who is a widow without any means of allowance, and has five children besides miss Doogan
(3)
to support."

-
- (1) K. de Lint - S.G.E., 24.7.1879, in Letters Received by S.G.E. 1/50.
(2) W.H.H. Wilson - S.G.E., 16.2.1880, in Letters Received by S.G.E. 1/54
(3) W.J.H. Wilson - S.G.E., 22.7.1880, in Letters Received by S.G.E. 1/54.

Of die man met wie sy wou trou, ryk genoeg was om die weduwee en die vyf wese, tesame met sy vrou, van die nodige te voorsien, word egter nie vermeld nie.

Wilson was egter nie tevrede met haar trouplanne nie en het nog 'n poging aangewend om haar oor te haal om haarself vir onderwyseres te bekwaam. Op 29 Julie 1880 skryf hy as volg aan die S.G.O.

"Miss Doogan will not present herself in September next but Visser will however I shall try to get them both up."
Hy kla dat hy hard moes sukkel met hul elke dag en dat hul nie te fluks was nie. (1) Miskien was dit egter met Iris wat hy so gesukkel het want Elizabeth het immers nie meer die skool bygewoon nie. Op 30 Augustus stuur hy die doopseël van Visser aan die S.G.O. en deel hom mee dat Visser beskikbaar sou wees vir die eksamen te Wellington. (2)

Wilson het dus ook nie te veel sukses en plesier van sy eerste kwekelingonderwysers gehad nie, tog was dit 'n eer vir Piketberg dat die S.G.O. hul skool toegelaat het om kwekelinge op te lei, want volgens die rapport van die S.G.O. vir die jaar eindigende 30 Junie 1881, het hy hoë eise aan sulke skole gestel. Ons haal die volgende sinsnede daaruit aan:

"It is essential that those institutions which in addition

(1) W.J.H. Wilson - S.G.E., 29.7.1880, in Letters Received by S.G.E. 1/54

(2) W.J.H. Wilson - S.G.E., 30.8.1880, in Letters Received by S.G.E. 1/54

to the ordinary course of instruction, undertake the special training of candidates for Teacher's Certificate, should be equipped with a full staff of qualified teachers, as well as with the best appliances of a well-ordered school."⁽¹⁾

3. 'n Eersteklas Publieke skool vir Piketberg.

Gedurende 1879 het inspekteur Rowan weer die Publieke Skool van Piketberg besoek en volgens 'n brief van ds. Rabié aan die S.G.O., was sy bevinding dat die gehalte van die werk gelykstaande was met die van ander Eersteklas skole. Die brief lui as volg:-

"Mr Rowan reported very favourably of the school stating that its standard was as high as that of several other first class schools if not higher, and that the number of children on the roll is more than 60, that the guarantee paid by the Committee to Mr. Wilson is £125 per annum besides a free house and that we are fully entitled to the grant of a first class school.

The Board wishes to have some information as to the best way of raising it to a first class school. If it is necessary that they should resign, they are most willing to do so and call a public meeting.

We shall also like to know whether the salary of the assistant must necessarily be raised?

Allow me to state in conclusion that the small increase

(1) Report of the S.G.E, for year ending 30 June, 1881, bls. 7.

of salary will be very welcome to Mr. Wilson and his family.
For any further particulars we beg to refer to Mr. Rowan." (1)

Dr. Dale se opmerking was as volg:-

"No report received yet - shall deal with it later." (2)

Die S.G.O. was van mening dat daar nie oorhaastig te werk gegaan moes word met die verhoging van die skool nie. Die kwessie is dan ook daar gelaat gedurende 1880 en die volgende korrespondensie wat oor hierdie saak handel, word bevat in 'n brief van ds. Rabie aan die S.G.O. gedateerd 7 Maart 1881.

Die komitee doen verdere navraag omtrent die vereistes van 'n Eersteklas skool. Hul is bereid om die volgende jaarlikse bydrae te lewer, nl. £125 plus 'n vry huis of £30 vir die hoof en £30 vir die assistente. (3)

Dr. Dale was nog die mening toegedaan dat die komitee moes wag met die saak tot die Voltooiing van die driejarige kontrak van die skool en antwoord as volg:-

"At expiration - will consider 1st Class school. £125 for principal. Grant for assistant not exceed £75, but will be in proportion to the local contribution." (4)

Op 16 Maart 1881 is 'n algemene vergadering belê om

-
- (1) C. Rabie - S.G.E., 1.12.1879, in Letters Received by S.G.E. 1/50.
(2) L. Dale - C. Rabie, 5.12.1879, in Letters Received by S.G.E. 1/50.
(3) C. Rabie - S.G.E., 7.3.1881, in Letters Received by S.G.E. 1/62.
(4) L. Dale - C. Rabie, 9.3.1881, in Letters Received by S.G.E. 1/62.

'n nuwe komitee saam te stel en om die wenslikheid van die verhoging van die skool te bespreek.

Die voorsitter het ~~aan~~ die aanwewiges 'n brief van die S.G.O. voorgelees, waarin laasgenoemde sy bereidwilligheid betuig het om die verhoging van die skool te aanvaar. Ook is aan die vergadering meegedeel, dat die komitee in die afgelope jaar die volgende uitbetaal het, nl. £125 + £30 huistoelaag aan die hoof, £30 aan die assistente en £15 skoolhuur en nog was daar 'n batige saldo in die bank.

Die vergadering het die komitee herkies en met eenparige stemme besluit dat die Publieke skool van Piketberg na 'n Eersteklas skool sou verhoog word vanaf 1 April 1881.

Die here Dommissie, Eksteen en Wilson; wat by 'n vorige geleentheid aangestel was om die waarborglys rond te neem vir ondertekening, het meegedeel dat hul slegs £160 verkry het, maar die vergadering was in 'n baie optimistiese stemming en die drie here is versoek om die lys nog verder onder die distriksmense rond te neem, totdat die nodige bedrag verkry is.

Die bedanking van mej. Parrot, die assistente is ingedien en die vergadering het besluit dat daar vir 'n assistente sou geadverteer word teen 'n verhoogde salaris van £150 per jaar. Hulle wou een aanstel wat die hoof kon verlos van die Hollandse klasse, en boekhou, teken en sang kon

(1)
doseer.

Op 4 April 1881 het die komitee die waarborglys ingevul en onderteken en Piketberg was die trotse besitter van 'n
(2)
Eersteklas Publieke Onsektariese skool.

Ongelukkig moes die hoof mnr. W.J.H. Wilson sonder die hulp van 'n assistente klaarkom gedurende die hele kwartaal, want op 21 September rapporteer die sekretaris as volg aan die S.G.O.

"First Class Public School, Piquetberg.

I am directed by the School Committee to inform you, that they have appointed Miss M.M. Williams as assistant teacher to above mentioned Institution at a salary of £120 per annum from 1st July last."

(1) G.H. Parrot - S.G.E., 16.3.1881, in Letters Received by S.G.E. 1/62.
(2) G.H. Parrot - S.G.E., 7.4.1881, in Letters Received by S.G.E. 1/62.

TABEL VI.

Re. Fiquetberg, U.P.S. - First Class from 1 April 1881..

Report of the S.G.E. for	1875	1877	1879	1881
Amount of Grant	£75	£105	£105	£155
" " " actually issued	£56-5	£105	£105	£117-10
School Fees	15/-	£18	£3-15	£11-15
Voluntary Contributions	£65-1-8	123-8-10	198-17-3	160-19
From other sources	-	-	£23-4-3	£35
Total	122-1-8	146-2-10	330-16-6	325-4
Rate of School Fee	5/-p.m.			
No. on the Roll, Boys	21	33	37	53
" " " " Girls	30	32	31	37
" " " " Total	51	65	68	90
Average Attendance	41	36	45	50
No. learning to read English	42	61	68	80
" " " " Dutch	33	65	68	80
" " " " write from Copy	42	60	67	80
" " Arithmetic Simple Rules	17	16	23	56
" " " Higher Rules	25	46	45	34
" " Geometry	4	3	8	12
" " Algebra	4	10	8	12
" " Physical Science	4	3	18	15
" " Geography	33	57	39	50
" " History	15	20	18	15
" " English Gram. & Comps.	33	33	40	50
" " Latin	9	20	13	20
" " Greek	1	1	-	3
" " Infant Lessons	9	4	15	10

BIBLIOGRAFIE.

- Botha, C.G.: Place Names in the Cape Province.
- Correspondence Bible and School Commission.
(Bylaag III by Report Educ. Com., 1863).
- De Villiers, D.J.J.: Nuwe Geskiedenis vir Junior Sertifikaat.
- Dreyer, A.: Boustowwe vir die Geskiedenis van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika, III.
- Dreyer, A.: Eeufees-Gedenkboek van die Ned.-Geref. Kerk, Piketberg.
- Du Toit, P.S.: Onderwys in Kaapland 1652 - 1939.
- Greyling, P.F.: Die Nederduits Gereformeerde Kerk en Armesorg.
- Heese, J.A.: Onderwys in Namakwaland, 1750 - 1940.
(Ongepubliseerde M.Ed.-tesis Univ. v. Stel.).
- Jaarrapporte van die Superintendent-Generaal van Onderwys van die Kaapprovinsie, 1875 - 1881.
- Linschoten Vereeniging: Reizen in Zuid-Afrika I, Tochten naar het Noorden, 1652 - 1686.
- Louw, D.J.: Die Blanke-Onderwys van die Swartland. (1745 - 1882). (Ongepubliseerde M.Ed-tesis univ. v. Stellenbosch).
- Malherbe, E.I.: Education in South Africa, 1652 - 1922.
- Meiring, J.M.: Aardrykskunde van de Piquetbergse Afdeling.
- Moorrees, A.: Die Nederduitse Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika, 1652 - 1873.
- Nel, A.: 'n Geografiese Studie van die Dorpe en Distrikte Tulbagh, Piketberg en Moorreesburg.
(Ongepubliseerde M.A.-tesis, Univ. v. Stel).
- Report of Educational Commission, 1863.
- Report of Educational Commission, 1879.
- The Van Riebeeck Society: The Early Cape Hottentots.
- Theal, G. McC.: Records of the Cape Colony, 1793 - 1831.

Venter, C.R.: Die Ontwikkeling van die Onderwys In Tulbagh.
(1700 - 1905) (Ongepubliseerde M.Ed-tesis,
Univ. v. Stellenbosch).

Waterhouse, G.: Simon van der Stel's Journal of his Expedition
to Namaqualand 1685 - 1686.
